

ZA OBZOROM

26 | Čo s tým majú
deti?

30 | Slovo o slobode
slova

Lenka Klicperová

NESMIEME TO VZDAŤ...

64 STRÁN

vojnová fotografka rozpráva o svojich
zážitkoch ako priamy účastník
vojnových konfliktov

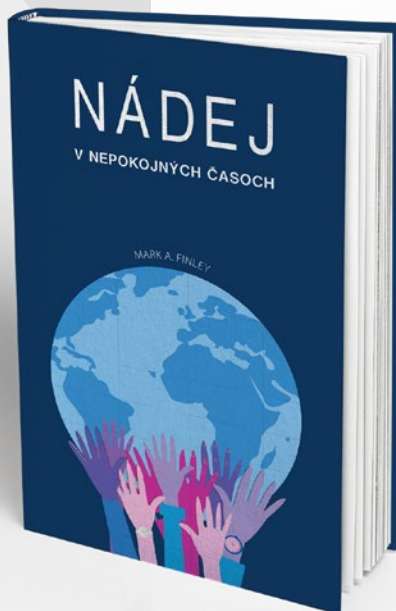
6 ROZHOVOROV

NÁDEJ V NEPOKOJNÝCH ČASOCH

Mark Finley

Strach. Obavy. Stres. Emócie, ktoré nás môžu presiahnuť a pohltiť. Naplňajú myseľ nezodpovedateľnými otázkami: Prídem o niečo cenné? O zdravie? Prácu? Rodinu? Vráti sa náš život do normálu? Čo vlastne znamená to, že bude „normálny“? Žijeme vo svete poznamenanom hriechom, a hoci sa každý deň dozvedáme o nových katastrofách, svoj strach môžeme odovzdať Ježišovi. On je odpoveďou na všadeprítomné obavy, ktoré pohlcujú našu energiu, okrádajú nás o radosť a poškodzujú naše zdravie.

Mark A. Finley pôsobil ako rečník a riaditeľ televízneho programu It is written. Napísal vyše 70 kníh a v mnohých krajinách sveta pôsobil ako medzinárodný evanjelista.

NEZAHRAVAJ SA SO MNOU

Gábor Mihalec

Na trhu existuje množstvo kníh o zvädzaní a nevere. Väčšina prináša rady na zvládnutie traumatických udalostí až potom, ako sa udejú. Táto kniha však volí odlišný prístup – ponúka čitateľom praktickú pomoc, ako dlhodobo udržať vzťah nedotknutý a zdravý. Pomáha im uvedomiť si „skryté“ hry a pravidlá vo vzťahoch, akúsi nevedomú dynamiku manželstva, aby boli následne menej zraniteľní a vedeli predísť nevere už v jej raných fázach, teda ešte predtým, než sa vôbec objaví v mysli človeka.

Gábor Mihalec je párový a rodinný terapeut z Maďarska. Zastáva názor, že pokiaľ dokážeme rozpoznať nevedomé vzory, ktoré ovládajú naše životy, máme predpoklad meniť vzťahy k lepšiemu. Pri písaní tejto neoceniteľnej knihy využil nielen vlastné bádania a skúsenosti, ale aj poznatky najlepších svetových odborníkov. Získal doktorát v odbore pastorálnej psychológie. So svojou ženou Dorou majú dve deti – Viktora a Bogi.

**Advent[®]
Orion**

Knihy vydalo Vydavateľstvo
Advent-Orion, spol. s r. o.,
Šafárikova 9, 038 61 Vrútky.
Možné objednať:
www.adventorion.sk, emailom:
objednavky@adventorion.sk
alebo telefonicky: +421918493713

**ZA
OBZOROM**

MAGAZÍN ZA OBZOROM – 2021 Vydal Advent-orion, spol. s r. o., Roztocká 44/5, Praha 6
www.adventorion.cz. Vydanie prvé, 2021. Zodpovedný redaktor Vítězslav Chán.
Grafická úprava Robert Prokopec. Fotografia na obálke: Lenka Klicperová.
Fotografie: L. Klicperová, A. Kratochvíl, M. Nebeský, unsplash.com, freepik.com, pexels.com
Tlač ARTRON s. r. o., Boskovice, ISBN 978-80-7172-536-7

Lenka Klicperová

NESMIEME TO VZDAŤ...

Je novinárka a fotografka. Začínala ako spravodajkyňa. V rokoch 2004 až 2018 bola šéfredaktorkou časopisu Ľudia a Zem. Pôsobila v mnohých afrických krajinách – v Angole, Namíbii, Nigérii, Tanzánii, Keni, Etiópii, Mali, Burkina Faso, Čade, Nigeri i Demokratickej republike Kongo. Takisto je autorkou mnohých kníh. Spolupracuje s mnohými českými médiami, najmä s časopismi Reflex a Echo a reláciou Reportéri ČT. Venuje sa tiež prednáškovej činnosti na Univerzite Hradec Králové. V roku 2020 bola zaradená do prestížnej databázy Women Photograph, v ktorej sú najlepšie fotografky z celého sveta.

Ste vojnová fotografka alebo novinárka? Ako vlastne označujete svoju profesiu?

Určite novinárka. K fotografii som sa dostala postupne, ale pôvodne som píšuca novinárka. Fotenie je dosť náročná práca. Urobiť dobrú fotografiu si vyžaduje veľa práce.

Ako ste sa dostali k vojnovému spravodajstvu?

Kľúčom k tomu je túžba po dobrodružstve, ktorú v sebe človek nosí. Je to niečo, čo vás ťahá a vedie. Ak to v sebe nemáte, stačí vám sedieť pri počítači a googliť. Ja to potrebujem prežiť, byť niekde v teréne a znášať nepohodlie. Najprv som začala cestovať do Afriky. Tam musí mať človek chuť popasovať sa s problémami, pretože každý deň je iný. Každý deň sa objaví nový problém a vy musíte improvizovať a so všetkým sa vyrovnávať. To ma celkom bavilo. Ja som vlastne učiteľka. Nezáleží však na tom, čo človek vyštuduje. Hlavne musí mať v sebe túžbu niečo robiť.

Príťahuje vás dobrodružstvo alebo nebezpečenstvo?

Asi áno, ale nie je to bezhlavé. Do zahraničia idem vždy s určitým zámerom a cieľom.

Nebezpečenstvo je súčasťou toho, čo musím prekonať. Mám radosť, keď dosiahnem cieľ, ktorý som si stanovila. Rada tiež prekonávam pocit strachu. Ísť do Afriky na safari je fajn, ale tam môže ísť vlastne každý. Keď však pôjdem do vojnovéj zóny Konga a napíšem príbehy znásilnených žien, to je pre mňa niečo výnimočné, po čom hocikto netúži. Pre mňa je to výzva a navyše ma táto téma veľmi zaujíma.

Pocítujete na svojich cestách stále strach?

Áno, určite, ale do istej miery si na všetko trochu zvyknete. Spočiatku je to nápor, ale po niekoľkých dňoch si na to zvyknete. Mám jeden zaujímavý zážitok. Keď som sa raz v Sýrii vrátila asi z najhoršej bitky, akú som na fronte zažila, v bezpečí na mňa čakala kolegyňa Markéta s kamerou. Chcela zaznamenať moje postrehy. Napokon mohla nakrútiť len môj asi pätnásťminútový záchvat smiechu. Iba som sa smiala. Bola to stresová reakcia na prežitý boj. Zvláštne, ale kto to nezažil, asi to nepochopí.

TOĽKO BEZNÁDEJE,
NEŠŤASTIA
A HRÔZY V OČIACH
ĽUDÍ... MY NAD
TÝM POKRYTECKY
ZATVÁRAME
OČI A RIEŠIME
PSEUDOPROBLÉMY.

Kde je hranica, kde až ste schopná zísť? Máte nejaké svoje pravidlá, pokiaľ ide o vašu bezpečnosť?

V každej krajine je to inak. Musím vždy poznať miestne pravidlá. Teraz už mám dostatok skúseností. Horšie to bolo vtedy, keď som ich len získavala. Nie som žiadny nomád, aby som niekde mohla byť mesiaca a „nasávať“ atmosféru. Najdôležitejšie sú kontakty s miestnym obyvateľstvom. Je dôležité mať dobrého prekladateľa, pretože sa potrebujem miestnych ľudí stále niečo pýtať. Chcem sa dostať na konkrétne miesta a to sa bez ich pomoci nedá.

V súčasnosti sa asi najviac venujete Náhornému Karabachu. Je to tak?

Áno. Boli sme tam trikrát, naposledy teraz po vojne. Mimochodom, nedávno vyšla o Karabachu kniha s názvom *Poslední zapáli vesnici*. Tento konflikt nie je vôbec vyriešený. Chceli sme sa tam ísť pozrieť, ako vyzerá správa Ruska nad týmto územím. Rusi nás však nepustili. Chcela by som sa tiež venovať civilnému životu miestnych ľudí v horách, lebo ma fascinuje ich skvelý a jednoduchý život.

Môže človek zostať v tomto konflikte neutrálny? Alebo sa to jednoducho nedá?

Pre mňa osobne bol tento konflikt jasne čitateľný. Osobne tam vnímam viditeľnú a silnú agresiu Turecka. Erdoganov režim sledujeme a kritizujeme od roku 2014. Súčasný konflikt vyprovokovalo Turecko. Na jednej strane vidím obrovskú vojenskú silu, ktorej Arméni v podstate nemôžu čeliť. Je to,

samozrejme, ich hlúposť, že im to nedošlo a že sa na to nepripravovali. Je to ako súboj Dávida s Goliášom. Ja som bola na strane Arménov, šla som tam s Arménmi, preto ma Azerbajdžan považuje za nepriateľa. Keď sa na to pozeráte z arménskej strany, keď vidíte arménskych civilistov a tú obrovskú prevahu, keď počúvate príbehy ľudí, ste na ich strane. Opisujem, čo vidím. Nehrám sa na nejakú stopercentnú neutralitu. Vidím utrpenie karabašských Arménov, tak píšem o ich utrpení. Nemôžem byť zároveň aj v Azerbajdžane.

Vážim si vašu otvorenosť. Ako veľmi vás ako človeka ovplyvňuje to, čo tam vidíte a prežívate?

Je to hrozné, keď vidíte mladých chlapcov, ktorých práve priviezli z frontu do nemocnice a namiesto nôh im trčia dva krvavé pahýle. Zdravotná sestra sa pri nich rozplače a hovorí, že už to fakt nezvládajú. Keby som nemusela držať kameru, tiež by som sa rozplakala. Nebyť tej kamery, tak tam len tak stojím a plačem. Je to hrozné.

Aké emócie pri tom prežívate? Lútosť? Smútok?

Som nepredstaviteľne našťavaná. Je to šialené. Vojna postihuje obyčajných ľudí. Takisto mi prekážal prístup arménskej strany. Zostáva otázkou, či mali na výber. Na front odvelili 18-ročných chlapcov, ktorí absolvovali trojmesačný výcvik a mali staré, štyridsaťročné zbrane. Nasadili ich proti tureckým komandám a azerbajdžanským jednotkám špeciálneho určenia. Títo arménski chlapci šli na istú smrť.

Do konca života si budem pamätať pohľadový úšľabok na tvári saudského islamistu, s ktorým sme nakrútili rozhovor v Sýrii. Keď si predstavím, čo ten grázlel všetko napáchal... Prežili sme tam veľa a zostalo mi to uložené niekde v pamäti.

Čo podľa vás spôsobilo, že sa slabšia strana rozhodla ísť do vojny, o ktorej takmer s istotou vedela, že ju nemôže vyhrať?

Jednoducho túžba skúsiť to. Myslím si, že my Česi niečo také nepoznáme. Pre Arménov je to otázka cti ísť bojovať, keď je vojna – a jednoducho skúsiť vyhrať. Dva dni po tom, čo sme prišli do Karabachu a videli vojnu, bolo nám jasné, ako sa skončí. Pravda je aj to, že tam funguje obrovská mediálna propaganda a informačná vojna. Aj mne vytvorili Azerbajdžanci falošný profil, kde ma opisovali ako nejakú prostitútku. Vrátim sa však k otázke. Oni jednoducho veria. Samozrejme, čakali pomoc odkiaľkoľvek. No tá neprišla.

Viem, že sa to nedá povedať všeobecne, ale vezmeme si ako príklad Sýriu. Ako chápete motiváciu týchto ľudí tak brutálne bojovať?

Nesnažím sa to pochopiť. Chcem však rozumieť motívom oboch strán. Bojovníci Islamského štátu mali prekvapivo často hlboké presvedčenie, že bojujú za správnu vec, za nový moslimský svet. Väčšinou veria v lepší svet, ktorý musia získať takýmto spôsobom. Musíme, samozrejme, pochopiť, že velitelia a ideoví vodcovia neboli žiadni idealisti, ale tvrdí pragmatici, Saddámovi generáli. Pokiaľ ide o Kurdov, ktorí bojovali proti nim, v ich prípade to bolo jednoduchšie. Aj oni bojujú za svoje právo na existenciu, za slobodu svojho národa alebo vyznania.

V Karabachu si napríklad ľudia uvedomujú, že keď túto vojnu prehrajú, budú úplne vymazaní z mapy. Pre nich je však sloboda základná vec, oni musia bojovať. Arméni to vnímajú podobne ako Židia. Široko-ďaleko sú jediní kresťania a so zbraňou v ruke musia stále bojovať o svoju existenciu. To bol dôvod, prečo som ich musela obdivovať. V tej chvíli som sa nemohla ubrániť pocitu, že im vlastne závidím. Dokážu položiť život za svoju existenciu, za svoju slobodu. Z Kurdov som mala podobný dojem – bojujú za slobodu a budúcnosť. Bojujú skutočne za holú slobodu.

Ako si vysvetľujete toľko zla, ktoré vidíte na vlastné oči?

Prežila som veľa chvíľ, keď som mala z celého ľudstva absolútnu dezilúziu. Napríklad aj z toho, ako vo svete funguje celá spoločnosť a politika. To pokrytectvo, keď zatvárame oči nad zverstvami a vojnovými zločinmi. To ma neskutočne rozčuľuje. Vidíte nesmierne násilie, ktorého výsledkom nie je nič iné ako absolútne zúfalstvo ľudí. Toľko beznádeje, nešťastia a hrôzy v očiach ľudí... My nad tým pokrytecky zatvárame oči a riešime pseudoprobémy. Videli sme deti, ktoré sa začali triasť, keď počuli zvuk blížiacich sa lietadiel, pretože vedeli, že príde bombardovanie. Takisto zúfalstvo ľudí, ktorí sa nás stále pýtali: Prečo? Čo sme komu urobili? To sa znáša veľmi ťažko. Cítila som sa zúfalá. Môžeme ukázať stovky desivých fotografií a so zodpovednými ľuďmi to ani nehne.

Veríte ešte v lepší svet?

Takmer dvadsaťročné cestovanie po svete ma zbavilo všetkých ilúzií. No nesmieme to vzdať, musíme veriť. Preto stále robím to, čo robím. Videla som mnohých ľudí na rôznych miestach sveta, ktorí sa nikdy nevzdávajú a stále budú veriť v lepší svet. A to je aj naša úloha.

Rozhovor pripravil Tomáš Harastej.

Oldřich Svoboda

SLOBODA v Biblii stojí na LÁSKE

Vyštudoval teológiu vo Francúzsku a v Českej republike. Doktorandské štúdium absolvoval na Cyrilometodskej teologickej fakulte v Olomouci. V súčasnosti pôsobí ako zástupca riaditeľa a učiteľ v Adventistickom teologickom inštitúte v Sázave, kde okrem iného vyučuje biblickú teológiu a Novú zmluvu. V článku, ktorý mal pracovný názov „So Svobodom o ľudskej slobode“ nám teológ a učiteľ Oldřich Svoboda výstižne predstavuje biblické chápanie tejto témy.

Na prelome rokov 1879 a 1880 vydal ruský spisovateľ F. M. Dostojevskij svoj román *Bratia Karamazovovci*, ktorý je považovaný za vrchol jeho diela. V ňom predstavuje Ivan Karamazov svojmu bratovi Aljošovi obsah poviedky, ktorú napísal o fiktívnom stretnutí Krista s Veľkým inkvizítorom. Starý kňaz zo španielskej Sevilly pri tomto stretnutí vy-

svetľuje Ježišovi, že celé jeho pôvodné učenie o ľudskej slobode bolo veľkým omylom. Ľudia vraj viac túžia po šťastí ako po slobode, preto musela cirkev túto Kristovu chybu napraviť. „Nebol si to ty, kto vtedy toľkokrát povedal: „Chcem vás vyslobodiť“? Teraz si videl tých slobodných ľudí. Áno, stálo nás to veľa, ale konečne sme toto dielo dokonali v Tvojom mene. Pätnásť storočí sme sa trápiли s tou slobodou, ale teraz je to skončené a nadobro vybavené.“

Román pripomína otázky, ktoré si ľudia kladú celé stáročia. Je sloboda dar alebo kliatba? Prináša radosť alebo trápenie? Ak kresťania veria, že slobodu dal ľuďom Boh, nenesie on zodpovednosť za to, ako s ňou zaobchádzali? Nebolo by múdrejšie slobodu radšej obmedziť, aby sa zabránilo jej zneužitiu?

Absolútna sloboda?

Najprv si musíme ujasniť, čo rozumieme pod slovom „sloboda“. Ak si pod slobodou predstavíme neobmedzenú voľnosť v konaní, potom musím pripomenúť, že v Biblii nič také nenájdeme. Biblia opakovane predstavuje Boha ako Stvoriteľa, darcu a udržiavateľa života. Nie je možné, aby niekto žil úplne nezávisle od neho. Zároveň je Vládcom vesmíru, ktorý sám utvoril a udržiava. Ak má svet fungovať a nezrútiť sa v anarchii, musel mu dať Tvorca určité limity a pravidlá. Slávny kráľ Šalamún to vyjadril formou výstižného príslovia: „*Lós sa síce hádže do náprsného vrečka, každé rozhodnutie je však od Hospodina.*“ (Príslovia 16,33)

Biblia teda nehovorí o absolútnej slobode v tom zmysle, že každý si môže robiť doslova čokoľvek a Boh sa bude nečinne prizerať. Ako tvorca má právo stanoviť pravidlá hry. Našťastie ich určuje s láskou a záujmom o dobro svojho stvorenia.

Sloboda a vzťahy

Aj keď je naša sloboda konania obmedzená, v jednej oblasti máme podľa Biblie stoper-

centnú voľnosť – v našom vzťahu k Bohu. V tom, do akej miery mu budeme dôverovať, rešpektovať ho, milovať alebo nenávidieť.

Dokážete si predstaviť spoločnosť, kde všetci „musia“ povinne milovať vodcu? Kde mu musia preukazovať bezpodmienečnú úctu a vernosť, inak budú prísne potrestaní? Určite. Takýto režim nazývame „diktatúra“. Úcta, dôvera a vernosť sa však nedajú prikázať. Ak má mať nejaký vzťah (priateľstvo, láska) skutočnú hodnotu, musí mať partner možnosť povedať „nie“.

Takto predstavuje Biblia na svojich prvých stránkach Pána Boha. Hneď na začiatku dejín dal ľuďom možnosť, aby sa rozhodli, či mu chcú dôverovať a nadviazať s ním priateľstvo. Onen povestný strom v raji (Prvá Mojžišova kniha 2,17) nebol „čarovný“ – bola to konkrétna možnosť, ako mohli ľudia vyjadriť, že o tento blízky vzťah už nestoja. A Boh bol ochotný, hoci so smútkom v srdci, to prijať.

Veľký príbeh Biblie prináša množstvo zmienok o tom, že Boh nikdy k láske a dôvere nenútil. Namiesto toho v dejinách často zaznievala výzva: „*Ak sa vám nepáči slúžiť Hospodinovi, vyvolte si dnes, komu chcete slúžiť...*“ (Jozua 24,15)

Vyslobodenie z otroctva

Jednou z najvýraznejších tém v Biblii je téma vyslobodenia z otroctva či zo zajatia. V pozadí známej kresťanskej Veľkej noci stojí židovský sviatok pascha, ktorý Židom dodnes pripomína ich slávny „exodus“, teda Božie vyslobodenie z egyptského zajatia. Tento zásah prinášajúci novú slobodu bol považovaný za taký podstatný, že sa stal obrazom záchrany celého ľudstva, ktoré je podľa Biblie „zotročené“ zlom, zlobou, závislosťami a hriechom.

Preto nie div, že keď chcel Ježiš obyvateľom Nazareta predstaviť svoje poslanie, urobil to pomocou citátu židovského proroka Izaiáša: „*Duch Pána je nado mnou, lebo ma pomazal zvestovať chudobným evanjeli-um a uzdravovať skrúsených srdcom. Poslal ma vyhlásiť zajatým prepustenie, slepým vrátiť zrak, utláčaných prepustiť...*“ (Lukáš 4,18; Izaiáš 61,1)

Sloboda a jej „mantinely“

V biblickom poňatí sa sloboda spája aj s určitými pravidlami a disciplínou. Známy výrok britského filozofa a ekonóma Johna Stuarta Milla, že „sloboda jedného sa končí tam, kde sa začína sloboda druhého“, presne zodpovedá tomu, čomu veria Židia a kresťania.

Keď Boh dal židovským otrokom po rokoch slobodu, dal im zároveň pravidlá, ktoré mali túto ich novozískanú slobodu „chrániť“. Nechcel, aby žili ako „odtrhnutí z reťaze“, ako to poznáme z mnohých krajín (vrátane našej), kde sa skončila totalita.

Slávne Desatoro, ktoré formuluje mantinely slobody, sa začína práve pripomienkou, že Boh praje svojim deťom slobodu: „*Ja som Hospodín, tvoj Boh, ktorý som ťa vyviedol z Egypta, z domu otrokov.*“ (Druhá Mojžišova kniha 20,2) Zmyslom tohto veľkého morálneho zákonníka, z ktorého dodnes vychádzajú právne princípy mnohých štátov, nikdy nebolo dať ľuďom zoznam požiadaviek, ktoré musia splniť, aby si zaslúžili Božiu lásku, ale ukázať im, ako môže vyzeráť skutočná sloboda. Pretože ak sa človek „*pozorne zahľadí do Božieho zákona a pochopí, že ho Boh nechce ním spútať, ale oslobodiť...*“ (Jakubov list 1,25 NPK)

Sloboda a zodpovednosť

Kresťania vždy zdôrazňovali, že vďaka Ježišovi, ktorý sa obetoval pre záchranu ľudí, získali v živote skutočnú slobodu – od stra-

chu z budúcnosti, od zotročenia zlom a zlozvykmi, od zúfalej snahy získať si Božiu priazeň: „*Kristus nám vydobyl slobodu. Žite preto slobodne...*“ (Galaťanom 5,1 NPK) Podľa Biblie ide dar slobody ruka v ruku so zodpovednosťou – voči Bohu i druhým ľuďom.

Slávny misionár Pavol sa už v 1. storočí po Kristovi stretával s tým, že niektorí kresťania si svoju slobodu pletli s anarchiou a bezohľadnosťou. Preto v jednom zo svojich listov napísal: „*Áno, kresťanovi je všetko dovolené, ale nie všetko je užitočné. Všetko je dovolené, ale nie všetko slúži na dobro aj ostatným.*“ Svojich priateľov nabádal, aby so slobodou zaobchádzali zodpovedne. „*Nesmieme sledovať len vlastný záujem, ale musíme dbať predovšetkým na to, čo je dobré pre iných.*“ (Prvý list Korinťanom 10,23.24 NPK)

Sloboda a láska

Zodpovedný prístup k slobode je vlastne vrcholným biblickým posolstvom na túto tému. Vychádza totiž z príkladu samotného Ježiša. Biblia o ňom hovorí: „*Hoci sám bol Boh, nedomáhal sa božských nárokov, zriekol sa slávy a moci a ochotne prijal úlohu najobyčajnejšieho človeka.*“ (Filipanom 2,6.7 NPK) Prečo? Pretože ho k tomu niekto nútil? Nie, z lásky k ľuďom!

Celé kresťanské posolstvo je vlastne pozvaním, aby Ježišovi nasledovníci prežívali svoj vzťah k iným ľuďom podobne.

„*Milovaní bratia, Kristus vám daroval slobodu. To však neznamená, že by ste mali teraz užívať a konať všetko, čo sa vám len zachce, ale v láske si navzájom pomáhajte. Veď celý zákon sa dá zhrnúť do jedinej vety: Miluj svojho blížneho ako seba samého.*“ (Galaťanom 5,13.14 NPK)

VĎAKA VIERE

prežívám

9

ŽIVOT

ako

RADOŠŤ

Daniel Hottmar sa narodil v septembri 1968. Narodil sa s postihnutím (detskou mozgovou obrnou). Detstvo strávil v ústave v Košumberku a v Jedličkovom ústave v Prahe. V súčasnosti už jedenásť rok pôsobí ako kaplán v hospici Dobrého pastiera v Čerčanoch. Je 29 rokov ženatý, má tri deti a štyri vnúčatá.

Daniel, kde získavaš nadhľad, humor a pokoj, ktorý z teba cítim, keď hovoríš o svojej situácii a o svojom hendikepe?

Ako sa dá rozprávať o živote s hendikepom s humorom? Človek sa s tým musí najprv vnútorne vyrovnať. Jednoducho ťa ten hendikep nesmie bolieť v srdci. Aj keď ťa bolí ostatné telo, v srdci a v hlave ťa to nesmie bolieť. Vyrovnať sa s mojím hendikepom mi veľmi pomohla viera. V Ježišovi som našiel svojho najbližšieho priateľa, ktorému sa môžem vyžalovať a pri ktorom sa môžem vyplať. Ježiš mi pomohol zbaviť sa zameranosti na seba, domnienky, že všetci ostatní sú na tom lepšie ako ja. Viera mi pomohla nasledovať len sám seba, ale pýtať sa, ako môže byť môj život prínosom pre iných. Myslí si, že ak si večer človek sadne a povie, čo dobré sa mu v ten deň prihodilo, naučí svoj mozog všímať si pozitívne veci. Ak to nerobíme, náš mozog si pamätá hlavne zlé veci. Už takmer 30 rokov žijem so skvelou manželkou, a to je napríklad dôvod na radosť.

VIERA MI POMOHLA
PÝTAŤ SA, AKO MÔŽE
BYŤ MÔJ ŽIVOT
PRÍNOSOM PRE INÝCH.

Pán Boh mi dal tri zdravé deti. To tiež každý nemá. Aj to je dôvod na radosť. Človek sa musí pozeráť na to, čo mu život dáva, potom ľahšie unesie aj to, čo mu berie. Je to však dlhá cesta. Musím priznať, že súčasťou môjho procesu vyrovnávania sa s hendikepom bol aj pokus o samovraždu. Patrí tam aj zlošť, ktorú som prežíval na začiatku dospievania. Bola to ťažká cesta. No fakt, že som našiel v Bohu fantastického priateľa, mi pomohol sústrediť sa nielen na seba, ale aj na problémy iných.

Mal si vždy taký pokoj, nadhľad a humor? Aká cesta viedla k tomu, že teraz dokážeš zaujať k svojej situácii takýto postoj?

Moja životná cesta bola náročná. Som ročník 1968. Kedysi bolo také pravidlo, že keď sa narodí postihnuté dieťa, musí ísť do ústavu. Moje dospievanie bolo úžasné a krásne. Ani hendikep vám totiž nemôže zabrániť v tom, aby ste boli nesprátnikom. V ústave sme boli všetci postihnutí, preto sme si dokázali navzájom robiť naprotiveň. Prežili sme však aj dobrodružstvo a vyskúšali zakázané veci. Pretože každý mal hendikep, bolo to dobré. Ťažké obdobie pre mňa nastalo až vtedy, keď som pochopil, že spoločnosť nás postihnutých izolovala a nie je pripravená prijať nás. Ani my, postihnutí, sme neboli pripravení. To vo mne prebudilo hľadanie a vnútornú nespokojnosť. Tak som vlastne začal vnímať aj farchu svojho hendikepu. Výsledkom bolo, že som sa v šestnástich pokúsil o samovraždu. Keď som sa v nemocnici prebral, bol som naštvaný, že sa to nepodarilo na prvý pokus a budem to musieť zopakovať. Vtedy som sa prvýkrát stretol s kresťanmi. Aj oni patrili k neodporúčanej spoločnosti. Pre mňa ako rebela to bolo niečo lákavé. Kresťania zmenili môj pohľad na

moje okolie. Pochopil som, že tu nie som len pre to, aby som si užíval a naplňal svoje potreby, ale že môj život ovplyvňuje iných. To mi dalo nový smer. Dnes môžem povedať, že žijem rád a žijem s chuťou. Tí, ktorí ma poznajú, vedia, že žijem s humorom. Život ma jednoducho baví.

Predpokladám, že do tvojho života prichádzajú aj neľahké chvíle a problémy. Máš nejaký recept, ako ich prekonávať?

Mám rád knihy. Mám ich naozaj veľa. No žiadny zoznam rád pre život som v nich ne našiel. S manželkou sa nám osvedčilo vždy spolu komunikovať – komunikovať skôr, než sa z toho vo mne stane uzol. Keď vnímam nejaký problém, nesmiem si ho nechať

pre seba. Keď sme boli mladší, jeden druhého sme pokojne zobudili a povedali: Potrebuješ s tebou vyriešiť problém, pretože toto mi prekáža. Alebo toto ma bolí. Treba o tom hovoriť. Je dôležité hovoriť na rovinu a otvorene, najlepšie vtedy, keď sa moja bolesť alebo názor ešte len tvorí. Umožniť tomu druhému, aby mal šancu do toho vstúpiť a vniesť svoj pohľad. Nám sa to zatiaľ vždy osvedčilo. Komunikácia bola kľúčová aj pri výchove detí – nenechávať to len na pocitoch, ale pocity vysloviť. Dať človeku šancu zmeniť to, čo ma bolí. Pri rozhovore väčšinou človek pochopí, prečo sa nezhodneme. Niekedy treba tomu druhému uhnúť z cesty, aby som mu život uľahčil. Ľudia spája iba spoločný život, nie názory alebo pocity. Je to život, čo prináša dobré ovocie.

Nás zaujíma téma slobody. Mnohí majú pocit, že slobodu nemôžu prežívať, keď majú určité hranice, ktoré im nedovolia ísť ďalej. U teba sú hranice dané celkom jasne. Cítiš sa slobodný?

O slobode som uvažoval, keď som bol zavretý v ústave. Vedel som, že chcem byť slobodný a chcem, aby mi do života nikto nezasahoval. Na slobode som už veľa rokov a musím povedať, že sa cítim skutočne slobodný. Život si užívam a prežívam ho ako radosť. Keď sa naše dospelávajúce deti tešili na čas, že sa im nikto nebude miešať do života, hovoril som im, že ani krava na lúke nie je slobodná. Ak nechceš ubližovať iným,

musíš mať nejaké hranice. Ja som rád, že hranice mám. Som šťastný, že nie som sám, že mám okolo seba svojich blízkych. Za slobodu považujem aj to, že doma môžem bez obáv povedať, čo chcem. Podobne je to aj vo vzťahu k Bohu. Vieru nechápem ako niečo, v čom platí musíš, nesmieš, opováž sa. Viera je pre mňa vzťah priateľstva a dôvery, keď Bohu môžem povedať všetko, čo cítim. Cítim sa slobodný, keď vidím pred sebou ďalšiu cestu. Sloboda je nebáť sa skutočne slobodne rozmýšľať a niekedy sa rozhodnúť aj pre nejaké životné zmeny.

Odkiaľ čerpáš motiváciu a silu na prekonávanie prekážok, ktoré v živote prichádzajú?

Pracujem ako dobrovoľný duchovný v hospici a niekedy som skutočne unavený. Človek vynaloží veľa úsilia a venuje veľa pozornosti druhým, a to nielen umierajúcim, ale aj personálu. Krízové situácie ma vedú k aktivite. Moja manželka hovorí, že ožívam v situáciách, keď to ostatní vzdávajú. Riešenie krízových situácií ma veľmi zaujíma. No potom, keď sa vraciam domov, mám toho dosť. Boh vie, že si potrebujeme oddýchnuť. Preto keď prídem domov, idem sa prejsť do parku, aby som bol sám so sebou a nikoho nezaťažoval. Takto si odpočinem. Alebo si vezmem

Daniela Hottmara môžete vidieť v krátkom videu na webe
<https://www.youtube.com/watch?v=q-aTmbJFwuE>

knihu a venujem sa sám sebe. Unavený však nie som dlho, pretože život a ľudia prinášajú množstvo zaujímavých vecí.

Čo by si poradil človeku, ktorý sa necíti slobodný, spokojný a šťastný a ktorému sa zdá, že život sa nedá zvládnuť?

Tým, ktorých život valcuje a majú pocit, že sa to nedá zvládnuť, by som asi povedal, že život je koncipovaný tak, aby ho človek nemohol zvládnuť sám. Poradil by som im, aby oslovili svojich priateľov. Keď niekedy nemám riešenie, je veľmi dôležité uvedomiť si, že nie som na všetko sám. Určite existuje aspoň jeden človek, ktorý ma má rád. Tomu by som mal umožniť, aby bol so mnou. Spokojnosť nám nedajú veci ani peniaze. Spokojnosť prináša vedomie, že sme milovaní a že aj my môžeme milovať iných. Nemôžeme

ANI HENDIKEP
VÁM NEMÔŽE
ZABRÁNIŤ V TOM,
ABY STE BOLI
NESPRAVNÍKOM.

sa len naháňať za úspechom. Je nevyhnutné byť tu aj pre svojich priateľov. A keď mi niekto povie, že žiadneho priateľa nemá, tak by som mu nenápadne pošepkal: Skús hľadať duchovného priateľa. Zisti, či by Boh nemohol byť tvojím priateľom. Pri ňom môžeš mať istotu, že ťa má rád a naozaj chce byť tvojím priateľom.

Otázky kládol Jan Libotovský

SOJOURNER TRUTH

príbeh bojovníčky

Volala sa Sojourner Truth. Jej príbeh je fascinujúci. Celý život bojovala proti zlu a bezpráviu. Výnimočná žena, ktorá prežila výnimočný život, pretože sa rozhodla priniesť svetu správu o slobode, láske a pokoji. To je poslanstvo, ktorému čas neubral na vierohodnosti.

Isabella Baumfree sa narodila niekedy okolo roku 1797 ako otrokyňa. „Patrila“ plukovníkovi Hardenberghovi v americkom štáte New York. Nikomu by vtedy ani vo sne nenapadlo, že táto žena útlej postavy sa raz stane jednou z najvplyvnejších vodkýň hnutia proti otroctvu v Spojených štátoch.

Jej život bol od začiatku neuveriteľne ťažký. Keď mala deväť rokov, predali ju v aukcii Johnovi Nellymu spolu so stádom oviec za 100 dolárov. Tento muž mal násilnícke sklony a pravidelne ju bil. Do jej 13 rokov bola predaná ešte dvakrát. Počas života sa postupne dostala do vlastníctva piatich rôznych otrokárov, z ktorých jeden ju za neposlušnosť kruto zbičoval. Problém bol v tom, že Isabella hovorila po holandsky a jeho anglickým príkazom nerozumela.

Okolo roku 1815 sa Isabella zamilovala do otroka menom Robert. Jeho majiteľ im však vzťah zakázal. Robert bol za to kruto zbítý a už ho nikdy nevidela. Neskôr na následky svojich zranení zomrel. V roku 1817 ju otrokár Dumont prinútil vziať si iného otroka – Thomasa. Spolu mala päť detí – s Robertom mala Jamesa a Dianu (1815), s Thomasom syna Petra (1821) a dcéry Elizabeth (1825) a Sophiu (1826).

V roku 1827 bolo v štáte New York zrušené otroctvo, pričom zákon zaručoval slobodu všetkým otrokom narodeným pred 4. júlom 1799. Dumont, u ktorého Isabella pracovala, jej sľúbil slobodu. Zároveň jej navrhol, že ak bude tvrdo pracovať, prepustí ju o rok skôr. Časom však zmenil názor. Začal tvrdiť, že pre zranenie ruky nebola dosť výkonná, a tak svoj sľub nesplnil a neprepustil ju.

SOJOURNER SA STALA PRVOU ČERNOŠKOU, KTORÁ VIEDLA SÚDNY SPOR S BELOCHOM A VYHRALA HO.

V roku 1826 sa rozhodla utiecť. Nevedela však, ako útek zrealizovať. Pretože bola veriacia kresťanka, modlila sa, aby ju Boh viedol. Jedného dňa za svitania utiekla aj so svojou malou dcérkou Sophiou a vydala sa za slobodu. Ostatné deti musela opustiť, pretože podľa zákona neboli voľné, kým do svojich dvadsiatich rokov neslúžili ako otroci. Stretla sa s kvakerskou rodinou Isaaca a Marie Van Wagenerovcov. Zbožný pár ju prijal veľmi srdečne a poskytol jej ubytovanie a prácu. Táto úprimná kresťanská rodina viedla Isabellu k tomu, aby ich prestala oslobovať a vnímať ako „pána“ a „svoju pani“. „Je iba jeden Pán a Majster (Ježiš Kristus),“ povedal jej láskavo pán domu. „On je tvojím aj mojím Pánom.“

Dumont, pôvodný „majiteľ“ Isabelly, čoskoro zistil, kde sa utečenka nachádza. Pohrozil jej prísnyim trestom, ak sa nevráti. Aby ju ochránili pred hnevom tohto otrokára, Wagenerovci Isabellu od Dumonta vykúpili. Ponúkli mu, že zvyšok roka, kým oslobodenie otrokov vstúpi do platnosti, bude Bella slúžiť u nich, s čím Dumont za 20 dolárov súhlasil.

Isabella neskôr zistila, že Dumont nelegálne predal jej päťročného syna Petra do Alabamy. S pomocou Wagenerovcov dala prípad na súd. Po niekoľkých mesiacoch súd vyhrala a získala syna späť do starostlivosti. Stala sa tak prvou černoškou, ktorá viedla súdny spor s belochom a vyhrala ho.

Neskôr prežila zvláštnu skúsenosť – stretnutie s Ježišom Kristom. To ju nasmerovalo k jej novému poslaniu. Posolstvo o tom, že Boh dáva slobodu všetkým ľuďom a že všetci ľudia majú v jeho očiach rovnakú hodnotu, si nechcela nechať pre seba. A tak sa v roku 1843 vydala na cestu, na ktorú, ako verila, ju povolal Boh. Túto cestu najlepšie vystihuje úryvok z jej vlastnej piesne:

„Prosím za svoju rasu, za chudobný, utláčaný ľud, ktorý sa v krajine zvučiacej slobodou nemá kam uchýliť.“

V júni 1843 si Isabella zmenila meno na Sojourner Truth a začala verejne vystupovať. Svoj ďalší život zasvätila boju za práva žien a zrušenie otroctva. Sama o tom povedala: *„Volám sa Isabella. Keď som opustila dom otroctva, všetko som tam nechala. Nechcem mať pri sebe nič egyptské. Pán mi dal meno Sojourner (spolupútnička), pretože mám putovať krížom krážom po krajine, poukazovať ľuďom na ich hriechy a byť pre nich znamením. Pánovi som povedala, že chcem aj druhé meno, pretože všetci majú dve mená. A Pán mi dal meno Truth (pravda), pretože mám ľuďom prinášať pravdu.“*

Od roku 1844 sa ešte aktívnejšie zapájala do boja za práva žien a otrokov v štáte Massachusetts. Vo svojej práci sa stretla s ďalšími abolitionistami, ako bol napríklad Frederick Douglass. V roku 1850 prehovorila na prvom národnom zhromaždení, ktoré sa zaoberalo právami žien. Pravdepodobne jej najznámejší dochovaný prejav s názvom „Nie som azda žena?“ zaznel v roku 1851 na Ohio Women's Rights Convention, kde poukázala na diskrimináciu, ktorú ako černoška zažíva.

Sojourner Truth cestovala na východ i na západ. Kamkoľvek prišla, modlila sa, kázala a prednášala. Za svoju službu odmietala plat. Prijímala iba láskavosť od tých, ktorí jej ponúkli nocľah a jedlo. Získala neskutočnú popularitu a bola veľmi žiadanou rečníčkou. Mala však aj svojich odporcov, ktorí dávali verejne najavo svoj odpor k myšlienkam, ktoré hlásala. Tak sa stalo, že občas ju zbili alebo ju napadol nepriateľský dav.

Jej silný, hlboký a melodický hlas však nikto nemohol ignorovať. Bolo známe, že svojou dôvtipnosťou umlčí aj najzarytejších oponentov. Počas jedného zhromaždenia o právach žien v Akrone v štáte Ohio ticho sedela a počúvala rečníkov, ktorí prezentovali svoje názory na podriadenosť žien. V najpríhodnejšej chvíli – na zdesenie svojich odporcov – vyšla dopredu a povedala:

„Ten malý muž v čiernom povedal, že ženy nemôžu mať rovnaké práva ako muži, pretože Kristus nebol žena.“ Potom sa dvakrát nahlas spýtala: „Z koho sa tvoj Kristus narodil?“ Ako odpoveď na svoju vlastnú otázku povedala: „Z Boha a zo ženy. Muž s tým nemal nič spoločné.“

Isabella sa v roku 1856 presťahovala do Battle Creeku v Michigane a stala sa adventistkou. V roku 1864 sa v Bielom dome stretla s prezidentom Abrahamom Lincolnom a neskôr tiež s U. S. Grantom. Sojourner Truth ďalej propagovala práva žien, bojovala za oslobodenie otrokov, usilovala o reformu vo väzeniach a vyslovila sa pro-

ti trestu smrti. Okrem iného sa neúspešne snažila získať práva na pozemky pre bývalých otrokov. Takisto sa pokúsila (ako žena) voliť v prezidentských voľbách (v USA uzákonené až od roku 1920).

Zomrela 26. novembra 1883. Vyše tritisíc ľudí sa vtedy natlačilo do modlitebne v Battle Creeku, aby si uctili pamiatku tejto neúnavnej a hrdinskej bojovníčky za ľudskú slobodu.

Sojourner Truth bola odvážna priekopníčka a kazateľka. Bojovala proti otrokárstvu a za práva žien. Spoločnosť upozorňovala na ďalšie témy, ktoré súviseli so slobodou človeka. Na jej náhrobku je nápis: „Je azda Boh mŕtvý?“ Týmito slovami mala kedysi pripomenúť bojovníkovi proti otrokárstvu Frederickovi Douglassovi jeho vieru a myšlienku, že Boh je Pánom nad životmi tých, ktorí mu dôverujú.

Podľa zahraničných prameňov spracoval Vítězslav Chán.

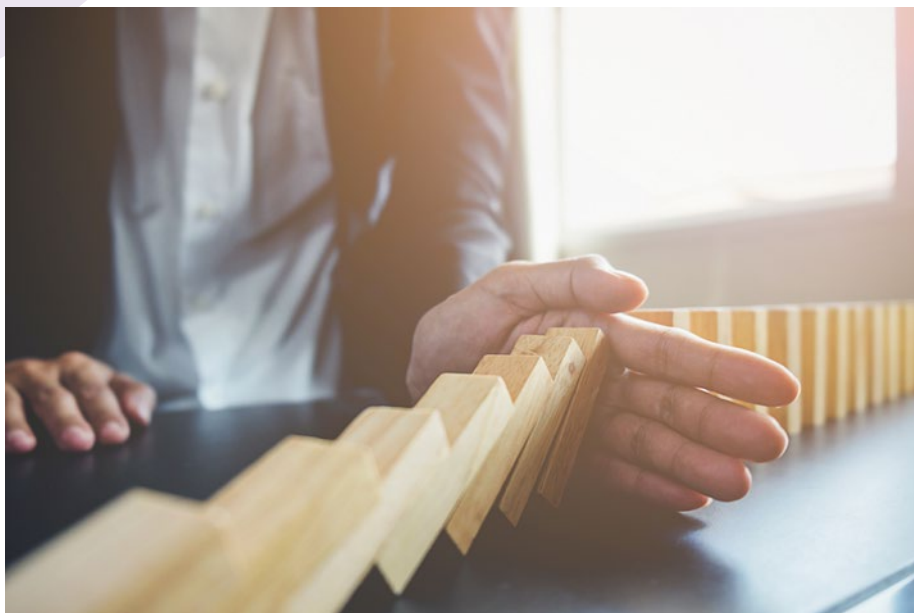
Kto vám dal bielu kožu? Nebol to Boh? A kto dal mne čiernu? Nebol to ten istý Boh? Mám sa azda preto sťažovať, že som čierna...? Vari Boh nemá rád farebné deti rovnako ako biele? Vari Spasiteľ nezomrel, aby zachránil jedných i druhých?

Čo máme tak radi na pravidlách? **POCIT BEZPEČIA**

Jakub Januška je doktorandom v odbore klinická psychológia na Filozofickej fakulte a v Centre výskumu psychických porúch Univerzity Komenského v Bratislave. Zameriava sa na výskum duševného zdravia a sociálneho fungovania. Okrem toho učí psychológiu na strednej škole LEAF Academy v Bratislave a študuje na Adventistickom teologickom inštitúte. Spýtali sme sa ho na psychologické aspekty slobody a jej prežívanie.

Prečo ľudia túžia po slobode?

Na otázky typu „prečo?“ sa všeobecne veľmi ťažko odpovedá. Veda je výborný nástroj na objavovanie sveta okolo nás. Zvyčajne nám pomáha zistiť, AKO veci fungujú. No na otázku, PREČO tak fungujú, odpoveď nie je taká jednoduchá. Keby som na túto otázku musel odpovedať, asi by som povedal, že ako kresťan verím, že človek bol stvorený ako (viac-menej) slobodná bytosť. Myslím si, že by bolo zaujímavé spýtať sa, AKO VEĽMI vlastne ľudia túžia po slobode.

Globsec Policy Institute urobil nedávno prieskum v desiatich štátoch východnej Európy, ktorým zisťoval názorové trendy v spoločnosti. V tomto prieskume sa 38 percent Slovákov a 27 percent Čechov vyjadrilo, že pre ich krajinu by bol dobrý autoritársky líder (doslova: „silný a rozhodný líder, ktorý sa nemusí takzvané zaťažovať voľbami alebo parlamentom“). Na porovnanie – najviac ľudí malo takýto názor v Bulharsku (62 percent). Súčasne bolo medzi týmito ľuďmi

viac tých, ktorí pôsobenie Vladimíra Putina, respektíve čínsky režim, vnímajú pozitívne. Pritom sú to systémy, ktoré výrazne obmedzujú ľudskú slobodu.

Je to trochu zvláštne, že ľudia si dobrovoľne vyberajú neslobodu. Ako tomu rozumieť?

Do určitej miery takto premýšľa väčšina z nás. Ak zjídeme do extrému, keby človek zo všetkého najviac túžil po slobode, asi by väčšina z nás volila anarchiu, teda svet absolútnej slobody, bez žiadnych obmedzení. Vidíme však, že to tak nie je. Takmer každý víta určité pravidlá, ktoré nám pomáhajú v tom, aby sme sa cítili v bezpečí a aby sme vedeli, čo môžeme jeden od druhého očakávať. Dobrovoľne sa tak vzdávame určitej slobody.

ČLOVEK, KTORÝ
PREPADNE
ZÁVISLOSTI,
NEDOKÁŽE
SLOBODNE ROBIŤ
VECI, KTORÉ
PREDTÝM ROBIŤ
MOHOL.

Každý politický systém má v sebe prvky, ktoré rôznym spôsobom obmedzujú slobodu. Inak by to jednoducho nešlo. Ak to zjednoduším, človek túži po slobode, ale niektoré hodnoty sú jej nadradené, napríklad pocit bezpečia.

Dá sa sloboda nejako definovať alebo vymedziť?

Nie je jednoduché hovoriť o slobode ako takej. Každý si totiž pod pojmom sloboda predstavuje niečo iné. V poslednom čase sa často stretávame s otázkou slobody pohybu (v súvislosti s nedávnymi obmedzeniami). Niekomu to prekáža viac, inému menej. Chápeme, že keby sa takéto opatrenia nezaviedli, situácia by sa mohla zhoršiť. To je ďalší príklad zvýšenia bezpečnosti na úkor slobody. Poznáme však aj slobodu prejavu, slobodu myslenia, náboženskú slobodu, slobodu tlače, slobodu voľby... To všetko sú konkrétne podoby slobody, ktoré majú svoje definície. Napríklad sloboda voľby alebo slobodná vôľa znamenajú, že máme možnosť rozhodnúť sa inak. Sloboda prejavu znamená, že môžeme povedať, čo chceme, a to bez obmedzenia alebo hrozby trestu. Všetky slo-

body však majú spoločný základ v možnosti rozhodnúť sa konať podľa seba, čiže aj svojvoľne.

Ovplyvňuje nedostatok prežívanej slobody psychické zdravie?

Áno, ovplyvňuje, a to pozitívne. Hneď to vysvetlím. Pomôžeme si všeobecne známym stanfordským experimentom s cukrovinkami marshmallow. Princíp experimentu spočíva v tom, že dieťa má dve možnosti: môže zjesť jednu cukrovinku hneď alebo 15 minút vydržať a nezjesť ju – a potom dostane ešte jednu. Ak máte radi sladkosti, asi by ste s touto úlohou nemali problém. Chvíľu by ste počkali, aby ste si mohli užít väčšiu odmenu. Je úsmevné pozorovať niektoré deti, ako to nevydržia a dobrotu, ktorú majú na dosah ruky, hneď zjedia.

Tak reagujú deti. Sme na tom my dospelí lepšie?

Vieme, že ak budeme konzumovať nezdravé jedlo, skôr či neskôr na to doplatíme. Napriek tomu jeme množstvo tučných a presladených vecí. Vieme, že ak nechceme v neskoršom veku trpieť bolesťami chrbtica, potrebujeme pravidelný pohyb. A predsa sa nehýbame. Vo všetkých týchto príkladoch ide o problém sebakontroly. Tu sa dostávame k psychickému zdraviu. Extrémnym príkladom narušenej sebakontroly sú závislosti. Človek závislý od alkoholu nedokáže jeho konzumáciu kontrolovať. Ak má k nemu voľný prístup, nezvládne to. Trápi ho to, chcel by prestať, ale nemôže. Keď mu však prístup obmedzíme, je to pre neho dobré, pretože mu to pomáha oslobodiť sa od tejto závislosti. Je to určitý paradox. Najprv ako by využil slobodu, ktorú má, a potom sa sta-

ne vážnom závislosti – prakticky neslobodným človekom. Robí, čo chce, až skončí ako otrok toho, čo nechce.

Asi preto existujú zákony, ktoré zakazujú konzumáciu tvrdých drog. Tieto zákony nás vlastne chránia.

Áno, všetci chápeme, že je to dobré. Zákon síce predstavuje obmedzenie mojej slobody, ale v konečnom dôsledku mi slobodu rozširuje. Nemôžem užívať hocijakú drogu, ako sa mi zachce. To preto, aby som sa nestal závislým. Človek, ktorý prepadne závislosti, nedokáže slobodne robiť veci, ktoré predtým robiť mohol.

Ako to súvisí s našim duševným zdravím?

Daný princíp nám to pomôže pochopiť. Ak niektoré veci obmedzíme, je to pre nás lepšie. Možno niekto namietne, že jeho sa problém s alkoholom a drogami netýka. Je však veľa iných vecí, ktoré robíme napriek tomu, že určitým spôsobom narušujú našu psychickú pohodu. Sledovanie porna, ohováranie, výbuchy zlosti, bitky, prejedanie sa a mnohé ďalšie. Všetky majú spoločný problém so sebakontrolou. Vo všetkých týchto situáciách uprednostníme chvíľkové malé uspokojenie pred väčším, ktoré by prišlo neskôr.

Potrebuje vôbec človek slobodu na to, aby bol spokojný a šťastný?

Nepochybne má sloboda aspekty, ktoré nám jednoznačne prospievajú. Ak niekoho zamkniete do miestnosti, z ktorej nemôže odísť, je to veľký zásah do jeho slobody pohybu a rozhodne tým nebude nadšený. Známe sú prípady, keď boli deti niekoľko rokov zavreté bez kontaktu s inými ľuďmi. Tieto

extrémne deprimované deti sa už nikdy nedokázali plnohodnotne zaradiť do života. To sú situácie, keď nedostatok slobody veľmi negatívne ovplyvní psychické zdravie.

Môžeme teda povedať, že pre zdravý vývoj človek potrebuje slobodu?

Rozhodne áno. Aby sme mohli objasniť svet, slobodne hovoriť s druhými ľuďmi, mohli robiť chyby a učiť sa z nich a mohli sa takisto rozhodovať niečomu veriť alebo neveriť, na to všetko potrebujeme slobodu. Napokon dôležitá je nielen sloboda, ale aj vedomie slobody. Keby som sa niekoho v našej krajine spýtal, či si myslí, že je slobodný, asi by odpovedal, že áno. A to napriek tomu, že existuje obrovské množstvo písaných i nepísaných zákonov, ktoré našu slobodu značne obmedzujú. Na to tak často nemyslíme. Chceme byť slobodní a je príjemné a dobré mať aj vedomie slobody. Je však dobré mať aj skutočnú slobodu.

Pomáha viera človeku naplniť túžbu po slobode?

Viera nás vedie k rôznym hodnotám. Dovolím si povedať, že v tomto prípade sloboda nie je v „top 5“. Apoštol Pavol píše o cnostiach, ktorými sa vyznačuje kresťanský život – láska, radosť, pokoj, trpezlivosť, láskavosť, dobrota, vernosť, miernosť, sebaovládanie. Takmer všetky tieto hodnoty určitým spôsobom obmedzujú našu slobodu. Ak mám byť štedrý voči iným, nemám úplnú slobodu nechať si všetko, čo by som chcel. Ak mám byť trpezlivý a mierny, nemám plnú slobodu kričať na niekoho, kto ma nahneval. Ak mám byť striedmy, nemôžem sa vyžívať v bezmedznom blahobyte. Ako kresťan nemôžem robiť, čo sa mi zachce. Takže v tomto zmysle je viera skôr protikladom slobody.

To však neznie veľmi lákavo.

Biblická viera nás vyzýva, aby nám nešlo o vlastný prospech, ale skôr o blaho iných. Vedie nás dokonca k tomu, aby sme milovali

V BIBLIÍ JE VEĽA PRINCÍPOV A RÁD, KTORÉ NAŠU SLOBODU ZNAČNE ZUŽUJÚ. TO JE DOBRE, PRETOŽE, AKO SME SI POVEDALI, ĽUDIA POTREBUJÚ PRAVIDLÁ.

svojich nepriateľov. V Biblii je veľa princípov a rád, ktoré našu slobodu značne zužujú. To je dobre, pretože, ako sme si povedali, ľudia potrebujú pravidlá.

Keď sa vrátim k pôvodnej otázke, myslím si, že viera nepomáha človeku naplniť túžbu po slobode, skôr ju usmerňuje a snaží sa správne ju zasadiť do kontextu ostatných, dôležitejších hodnôt. Jednou z nich je napríklad láska. Hovorím o živote viery, ktorý si môže každý slobodne zvoliť alebo odmietnuť. Ako kresťan mám teda možnosť slobodne sa pohybovať v rámci Božích láskyplných princípov, ktoré zabezpečujú, aby som nenarušil svoj vzťah s Bohom a ostatnými ľuďmi, no ani vzťah k sebe samému. A to je ideálny stav.

Rozhovor pripravil Vítězslav Chán

GENERÁCIA „MAYBE“

Ako je možné, že mladí ľudia
sa často nevedia rozhodnúť?

**Mladí dospelí ľudia majú často problém do niečoho
sa zapojiť. Rosithu Wurmovú to znepokojuje,
pretože aj ona sama je tak trochu maybe...**

Pred niekoľkými rokmi nám dcéra pred svojimi narodeninami oznámila: „Plánujem urobiť piknik v prírode so svojimi ôsmimi najlepšimi priateľmi.“ Dva dni sme spolu hľadali miesto a plánovali, aké občerstvenie pripravíme. Nakoniec sa dcéra rozhodla „stráviť narodeniny nie s priateľmi, ale iba s rodinou“. Po niekoľkých dňoch svoj názor zmenila. Rozhodla sa zorganizovať párty u nás doma, ale „iba pre dvanásť priateľov“. Dva týždne pred narodeninami niektorí účasť prisľúbili, niektorí odriekli.

Nakoniec prišlo osemnásť mladých ľudí (pozvaných bolo iba osem). Môj manžel a ja sme tento večer strávili mimo domova a náš byt sme prenechali mladým. Oslava sa skončila dobre a všetci boli spokojní. Iba ja som sa cítila veľmi unavená. Niečo podobné som prežívala aj pri iných skupinových oslavách, či už v rámci rodiny, alebo s priateľmi. Prisľuby a odrieknutia na poslednú chvíľu. A to len pre to, že sa vyskytlo niečo iné, zau-

jímavejšie. Neustále zmeny ma veľmi vyčerpávali!

Všetko je možné

Celú situáciu mi, našťastie, objasnila kniha Olivera Jegesa. Viedenský novinár (ročník 1982) priznáva: „Ja som taký muž *maybe* (z angl. možno, azda). Aj moji priatelia sú *maybeovia*. Rád by som takým nebol. Nemám

ADHD (porucha správania vyznačujúca sa nepozornosťou, hyperaktivitou a popudlivosťou), napriek tomu mám problém urobiť rozhodnutie, k niečomu sa zaviazat'. Nedomáham sa intenzívne venovať dlhší čas nejakej veci. Som slaboch v rozhodovaní. Vidím pred sebou všetky možnosti voľby, lákadlá nášho ultramoderného sveta, v ktorom je všetko možné.“

Nekonečné množstvo možností

Dnešná mládež a mladí dospelí ľudia vyrástli v digitálnom storočí. Ich detstvo a mladosť formoval stále silnejší vplyv sociálnych médií. Ľudia majú v súčasnosti nekonečné množstvo možností voľby. Prirovnám to k pocitu, keď stojím v cukrárni a chcem si kúpiť zmrzlinu. Majú 25 druhov zmrzlín a ja si chcem vybrať len dva. Nespokojný rad čakajúcich ľudí za mnou rastie, kým ja váham a čakám, až si budem istá, že to bude biela s čokoládou alebo melónový sorbet.

Pre generáciu *maybe* je náročné rozhodnúť sa a dodržať slovo. Heslom tejto generácie je pružnosť, ochota spontánne podniknúť niečo nové. A keď už, tak už – nech platia iní. Generácia *maybe* si niekedy myslí, že sloboda voľby platí aj v prípade, keď sa rozhodujem ísť alebo nejst ťažkou cestou. Aj keď ide o moje osobné rozhodnutie, jeho dôsledky často ovplyvňujú mnohých ďalších.

Sloboda voľby? Pred ťažkosťami môžeme uniknúť. Alebo ich neriešiť. Mnohí ľudia si myslia, že je to v poriadku a majú pre to pochopenie. Každý by predsa mal byť „svojím spôsobom šťastný“.

Nerohodnosť stresuje

Táto zdanlivo nekonečná sloboda prináša v mnohých prípadoch vnútornú prázdnotu a zároveň stratu orientácie. „Sme generácia, ktorá nevie, čo si so sebou počať a permanentne sa pýta: Čo s tebou, život? Chceme robiť to, na čo máme chuť. Chceme zážitok, nie všedný deň. Nie je to však životný klam našej generácie? Všetkých nás zjednocuje

CHCEME ROBIŤ
TO, NA ČO MÁME
CHUŤ. CHCEME
ZÁŽITOK, NIE
VŠEDNÝ DEŇ.

obava, aby sme nedospeli tam, kam to môže až zájsť, obava o to, aby sme neurobili zlé rozhodnutie. Želáme si, aby sa naše sny stali skutočnosťou. Nikdy sme sa však neučili, čo urobiť, keby niečo zlyhalo.“

A tak my, čo máme vyše päťdesiat rokov, narážame na nerozhodnosť a nezáväznosť mladých. Nemali by sme však zabúdať, že pre generáciu *maybe* vôbec nie je príjemné nevedieť sa rozhodnúť. Môže nám tak uniknúť niečo naozaj dôležité, napríklad vzťahy, ktoré začínajú v mladosti a trvajú po celý život. Alebo možnosť vzdelania. Cieľom mladých ľudí predsa nie je, aby ich hneď po škole prijali do práce. Aj oni musia mať odvalu. Keď sa nakoniec odvážia niečo urobiť, vzápätí si uvedomia, že nejde všetko hneď a zaraz. Namiesto toho nás môže naplniť obava, aby nám niečo neušlo, keď sa rozhodneme pre jednu z možností.

„Uvidíme“

Som nielen matkou troch detí generácie *maybe*, ale aj vo svojom povolani spolupracujem s mladými ľuďmi. Preto sa musím stále rozhodovať. No úprimne: ako staršia generácia sme našimi *maybe* ovplyvnení viac, ako by sme chceli. V tom množstve ponúk si ani ako rodičia nie sme vždy istí, pre čo sa máme rozhodnúť. V meste, kde žijem, zvykne hovorovať: „Uvidíme.“ Keď sa nás nie-

kto spýta: „Stretneme sa opäť?“, radi odpovieme: „Uvidíme“. Opakovane som sa pristihla, ako často sama hovorím „uvidíme“. Používam to v situácii, keď nechcem určiť konkrétny dátum. V podstate čakám, či v tento dátum nedostanem „lepšiu ponuku“. Pritom som zástankyňa Ježišových slov: „Vaša reč nech je: Áno – áno, nie – nie“ (Mat 5,37). To je text, ktorý rada citujem svojím milým z generácie *maybe*.

Spolužitie s generáciou *maybe*

Táto Ježišova myšlienka ma učí chápať generáciu *maybe*. Niekedy je skutočne zložitá vybrať si z obrovskej ponuky, ktorú všade máme.

Snažím sa porozumieť mladým ľuďom, ktorí majú dnes oveľa viac možností, než sme mali kedysi my. Aj nám sa môže niekedy stať, že nemôžeme dodržať dohodu alebo termín účasti na rodinnej slávnosti. V našej rodine sme našli riešenie, s ktorým sú takmer všetci spokojní. Každý týždeň v nedeľu prediskutujeme, aký je približný plán na ďalších sedem dní, ktoré termíny sú pre nás skutočne dôležité. Niekedy to funguje celkom dobre, inokedy menej. No odvtedy, čo sa o tom rozprávame – a niekedy sa na našich plánoch aj zasmejeme – my starší sa ľahšie vyrovnávame s tým, čo sa našim deťom javí ako nezáväzná. Nezriedka naše deti zvolajú s nádychom humoru: „Mami, to, čo si povedala o stredajšej večeri, malo na svedomí tvoje *maybe*...“

Koronavírus môže byť požehnaním

Naša generácia *maybe* práve prekonáva ťažké obdobie – koronavírus prinútil mladých ľudí skloniť sa. Zrazu boli možnosti obmedzené. Pre nás všetkých to bola tvrdá, ale dobrá škola. Učili sme sa byť vďační za to, čo nám napriek okolnostiam zostalo. Z dlhodobého hľadiska to môže byť napokon požehnaním.

Málokedy bolo naše *maybe* také uvoľnené ako v čase obmedzeného vychádzania: „Konečne sa nemusím rozhodovať, pretože môžem robiť len jednu vec.“

Raz *maybe*, navždy *maybe*?

Nedávno sa ma náš najstarší syn prostredníctvom esemesky spýtal, či by sme im v určitý deň nedohliadli na deti. Chcela som sa najprv dohodnúť s manželom. Potom som na to zabudla. Keď som si na to opäť spomenula, bola som veľmi zaneprázdnená. Navyše som mala dojem, že sme to už vyriešili. Na rovnaký deň som mala plán podniknúť niečo s priateľmi. Tri dni pred termínom sa ma syn znovu spýtal: „Už viete, či budete môcť dohliadnuť na deti?“ Môj spýtavý pohľad vystriedala veľmi zdvorilá otázka: „Mami, ty si teraz tiež *maybe*?“

Áno, naše *maybe* deti dospeli. Samy sa stali rodičmi a nesú veľkú zodpovednosť – nielen za seba. Ich váhanie a otáľanie zrazu ustupuje pred jedným životným zistením: Často neexistuje žiadna možnosť slobodnej voľby! Ide skôr o to, aby sme začatú životnú cestu s Božou pomocou zvládli. Potom ono „*maybe* – možno, azda“ ustúpi slovám „bude to tak a tak“.

Rositha Wurmová pracuje ako špeciálna pedagogička a je autorkou kníh pre deti. Žije vo Viedni. Jej webová stránka je www.lesenmitkinder.at

KAŽDÝ *má* MOŽNOST VOL'BY

Ing. Pavla Fáberová (53 rokov) vychovala päť detí. Vyštudovala Vysokú školu chemicko-technologickú v Prahe. Bola priamou účastníčkou študentskej demonštrácie na Národnej triede v novembri 1989. Po revolúcii sa začala venovať rómskym deťom a od roku 2010 vedie v Plzni neziskovú organizáciu Blízky sused, z. s.

Pavla, máme pred sebou slávnu fotku z roku 1989, kde stojíš pred ozbrojencami. Prečo si tam bola a riskovala? Ved' to bolo nebezpečné!

V tom čase som bola v puberte. Tínedžeri sa väčšinou búria proti rodičom a moji rodičia pili a fajčili. Moja revolta spočívala v tom, že som nepila a nefajčila. Hľadala som pravdu, hľadala som zmysel života. Považovala som za dôležité pochopiť, prečo som na svete a ako môžem svoj život prežiť tak, aby bol užitočný. Vtedy mi na tom veľmi záležalo a záleží mi na tom dodnes. Už vtedy som chcela, aby môj život nebol len plesknutím do vody. Vždy bolo pre mňa dôležité pozitívne ovplyvniť svet okolo seba.

V tom čase vládli komunisti a ja som sa snažila nejako to zmeniť. Prioritou bolo žiť slobodne. Pretože som veľa čítala a mala informácie o komunistickej neslobode, mala som potrebu aktívne sa angažovať. Mali sme nezávislú skupinu Stuha a rôzne projekty, napríklad sme písali ministrom. Jednou z našich akcií bol aj študentský sprievod 17. novembra 1989. Bola som súčasťou skupiny študentov, ktorí sprievod organizovali.

SNAŽILA
SOM SA TÝM
OZBROJENCOM
VYSVETLIŤ, ŽE
NIE SME ŽIADNI
CHULIGÁNI, ŽE
SA NECHYSTÁME
ZNIČIŤ
A ZDEMOLOVAŤ
PRAHU, ŽE
LEN POKOJNE
MANIFESTUJEME
ZA SLOBODU
V NAŠEJ KRAJINE.

*Pri pomoci druhým človek zažíva aj radostné okamihy.
Svadba Honzu a Silvie Ferkovcov.*

Keď na Národnej triede začali problémy, išla som do prvého radu a pokúšala sa nejako to tam vyriešiť. Snažila som sa tým ozbrojencom vysvetliť, že nie sme žiadni chuligáni, že sa nechystáme zničiť a zdemolovať Prahu, že len pokojne manifestujeme za slobodu v našej krajine. Nepodarilo sa mi to, prekvapivo, vyriešiť – nepustili nás domov. Myslím si však, že sa mi podarilo získať ich osobné sympatie, čo sa prejavilo tým, že nás s kamarátkou vytiahli z davu, zatkli a strčili do „antona“. Vďaka tomu nás nezmlátili. Keď ma zatýkali, bola som naštvaná. Až neskôr som pochopila, že v tej chvíli to bolo jediné, čo pre mňa mohli urobiť. Boli to chlapci v rovnakom veku ako my. Povedala som im, že chápem, že nám nemôžu vyjsť v ústrety, že je tu nejaká obluda, ktorá nás každého hodila na inú stranu, ale to tak nemá byť. Myslím si, že mi asi trochu rozumeli.

Potom prišla zmena. Boli sme presvedčení, že je to sloboda. Ako to vidíš dnes?

Obrovská zmena je podľa mňa v tom, že sa veľmi zväčšila miera slobody. Každý človek má v rámci svojej situácie možnosť voľby. Môžeme si zvoliť, čo budeme robiť, čo budeme hovoriť, kde budeme cestovať. To som vtedy hneď využila a prešla stopom pol Európy. Sloboda je pre mňa v tom, že môžem robiť to, čo chcem.

Ako sa ďalej prejavovala sloboda v tvojom živote?

Viac slobody prináša takisto možnosť robiť viac chýb. Ja som napríklad urobila zlý výber otecka pre svoje deti. Mám päť úžasných detí. Potom som sa však rozviedla a po šiestich rokoch, keď som bola sama, som sa znovu vydala. Keď som bola mladá, vyštudovala som školu len pre to, že si to rodina pria-

MÔJ OPTIMIZMUS
PRAMENÍ AJ
Z TOHO, ŽE
POZNÁM BOHA,
KTORÝ, AKO
VERÍM, MILUJE
VŠETKÝCH ĽUDÍ
BEZ ROZDIELU.
JEHO LÁSKA MÁ
MOC ZMENIŤ
KAŽDÉHO ČLOVEKA.
TO JE ZDROJ
MOJEJ NAJVÄČŠEJ
RADOSTI.

la. Nič mi to nehovorilo. Sloboda je práve v tom, že som nemusela robiť prácu, ktorá by ma neoslovovala. Naopak, môžem robiť to, čo mi dáva zmysel a čo je blízke môjmu srdcu. Preto sa vyše tridsať rokov venujem rómskej komunite, hlavne rómskym deťom, snažím sa im rozumieť a mať ich rada. Snažím sa im pomôcť, ako môžem a ako viem.

Myslíš si, že je možné, aby ľudia boli slobodní? Ak to tak nie je, možno ich oslobodiť?

Som presvedčená, že pravú slobodu, tú vnútornú, osobnú, hlbokú slobodu prináša vzťah s Ježišom Kristom – osobný dôverný vzťah s Bohom, odpustenie hriechov a uistenie, kto som, čo má v mojom živote zmysel a čo zmysel nemá. Veľmi obdivujem hudobníkov, ale ja nemôžem ísť touto cestou. To platí aj v iných oblastiach. Pri hudbe je to jednoduché. Niečo zaspievam a ten, kto tomu rozumie, povie ďakujem, ale nie.

Hudbu milujem, ale nie som schopná sa jej venovať. Musím si uvedomiť, čo viem a v čom som dobrá. Sú rôzne činnosti, ktoré obdivujem, ale nie som v nich dobrá. To neznamená, že so mnou niečo nie je v poriadku. Neviem si však predstaviť, ako by mohol človek všetko pravdivo zhodnotiť, keby nemal pohľad zhora, keby nemal hlboký, osobný vzťah s Ježišom Kristom. Je veľa vecí, s ktorými si človek poradí sám. Vždy však ostane niečo, čo človek sám nezvládne a potrebuje Božiu pomoc, potrebuje Božie vyslobodenie.

Keďže pracuješ s róm-skou menšinou, pomáhaš im nejakým spôsobom sa uzdraviť alebo vyslobodiť?

Pred desiatimi rokmi som založila neziskovú organizáciu Blízky sused, ktorá mi pomohla vytvoriť finančné zázemie a vybudovať tím spolupracovníkov. Rómom sa venujeme na niekoľkých úrovniach. Pretože človek je telo, duša a duch, snažíme sa im pomáhať na všetkých týchto troch úrovniach. Chodíme na výlety, učíme ich plávať, pomáhame im so školou, pomáhame im s nejakým materiálnym zabezpečením, napríklad s realizáciou dištančnej výučby, ktorú sme absolvovali. Hovorím s nimi o Bohu a o Ježišovi, ktorý im môže pomôcť

Na výlete s vlastnými deťmi (6 rokov som prežila sama).

Obchodíky s Albertom. Počas Vianoc predávame s rómskymi deťmi ich výrobky.

Na výlete v lese. Niektoré z nich boli v lese prvý raz. Takisto sme ich naučili plávať - a na to sme celkom hrdí.

s vecami, s ktorými im ja pomôcť nedokážem. Príbehy týchto rodín sú často také komplikované, že všetko to rozuzliť a vyriešiť nedokáže len jeden človek. Keby som neverila v Božiu pomoc, že ich Boh miluje a chce riešiť ich problémy, nemohla by som to robiť, pretože by sa mi to zdalo neriešiteľné. Nepristupujem k nim z pozície „ja som tá múdra“. Rozprávam sa s nimi ako tá, ktorá na tom bola mizerne, ale našla riešenie, ktoré funguje. Verím, že aj im to bude fungovať. Fakt, že sú to práve Rómovia, vnímam tak, že mi ich Boh jednoducho položil na srdce, pretože každý potrebuje Ježiša. V živote niektorých ľudí je táto potreba zreteľnejšia, ale potrebujú ho všetci rovnako.

Kto alebo čo sú podľa teba najväčší nepriatelia slobody? Čo nás robí neslobodnými?

Počas „covidovej“ pandémie sme napríklad pre reštriktívne opatrenia a reštrikcie pociťovali vonkajšiu neslobodu. Oveľa horšia je však vnútorná nesloboda, ktorá mi vždy spôsobovala väčšiu bolesť a trýzeň. Chcela som žiť tak, aby som sa za seba nemuse-

la hanbiť. Keď sa mi to nedarilo, veľmi ma to trápilo. Viem, ako by to malo byť dobre, ale nedokážem to. V minulosti bolo pre mňa najhoršie to, že som si uvedomovala, čo sa mi v živote nepodarilo. Niekedy prirodzene vieme, čo je dobré, ale vo väčšine prípadov to nie je také zrejmé. Vtedy je dobrým sprievodcom Biblia. Je naozaj vhodné držať sa toho, čo je v nej napísané. Niektoré správne rozhodnutia môžeme a máme robiť sami; niektoré nezvládneme, ak nám Boh nepomôže.

Vzbudzuješ vo mne dojem, že si optimistický človek. Ktoré veci ti robia radosť?

Je veľa vecí, z ktorých mám radosť. Sledujeme napríklad, ako napredujú deti, o ktoré sa staráme. Vďaka tomu sa mení život celých rodín. A to je nádherné. Sú to úplne obyčajné veci. Napríklad keď dohodneme mame stretnutie, aby s dieťaťom navštívila očného lekára. Dieťaťu sa zlepši zrak, ale aj prospech v škole... Alebo keď otca piatich detí prehovoríme, aby si urobil vodičské oprávnenie. Potom začne pracovať a urobí si re-kvalifikáciu na vysokozdvížný vozík. Svoju dieťaťu potom môže kúpiť nové okuliare. Je to však výsledok mnohoročného sprevádzania. Mám skutočne radosť, pretože vidím veľa vecí, ktoré sa podarili. Môj optimizmus pramení aj z toho, že poznám Boha, ktorý, ako verím, miluje všetkých ľudí bez rozdielu. Jeho láska má moc zmeniť každého človeka. To je zdroj mojej najväčšej radosti.

Rozhovor pripravil Jan Libotovský

Námornícky tábor - snažíme sa prepojiť zábavu, praktické zručnosti, nové znalosti a hlavne pomôcť deťom usporiadať životné postoje na základe kresťanských hodnôt.

HNEDÁČIK A NÁJDENÁ PODKOVA

M. Hrachovcová, A. Danielovská

Hnedáček a nájdená podkova je ďalšia zo série obľúbených kníh o kocúrikovi Murkovi a veveričke Ryšavke.

Život na farme sa nečakane zmení. Pre Hnedáčka si prídu kupci a vzápätí stojí v prívесе a odchádza do svojho nového domova. Čo sa stane s ukrytou podkovou? Ako ju bude môcť dať svojmu kamarátovi, ťažnému koníkovi, ktorý by ju toľko potreboval? A aké „poklady“ zostanú v úkrytoch po nás? Jednoducho platí, že je lepšie dávať ako brať.

Príbeh o koníkovi názorne ukazuje, že skutočným pokladom nie je mať niečo cenné ukryté a úzkostlivo to strážiť, ale, naopak, podeliť sa a pomôcť tým niekomu blízkeму. Obojstranná radosť tak nahradí strach o odhalenie tajomstva. Vzťah skúseného ťažného koníka Toníka a mladého jazdeckého Hnedáčka pomôže deťom pochopiť tiež to, že práve vďaka vzájomným rozdielom sa môžeme dopĺňať, učiť a obohacovať. Pútavá kniha zaujme nielen deti, ale aj dospelých.

KRÁĽOVNÉ BIELEHO PRSTEŇA

M. Špinková, J. Zajíčková

Musí sa žena kráľovnou narodiť alebo sa ňou môže stať?

Anna Kamenická, Ela Kleinová, Karolína Neuwirthová a Tereza Ftáčniková za pomoci záhadného prsteňa a úprimnej, otvorenej Sprievodkyne odhaľujú, že cesta k srdcu a vlastnostiam kráľovnej nie je v dnešnom svete vonkoncom ľahká.

Oplatí sa dievčatám prejaviť odvahu, nadobudnúť sebaúctu a vybrať si dobro? Viac sa dozviete na stránkach tejto zaujímavej knihy.

**Advent
Orion**

Knihy vydalo Vydavateľstvo
Advent-Orion, spol. s r. o.,
Šafárikova 9, 038 61 Vrútky.
Možné objednať:
www.adventorion.sk, emailom:
objednavky@adventorion.sk
alebo telefonicky: +421918493713

BOJOVNÍK ZA NÁBOŽENSKÚ SLOBODU

Miloslav Bláha je kazateľom Cirkvi adventistov siedmeho dňa. Sobota je pre neho dňom, keď sa stretáva s Bohom. Podľa Biblie tento deň nie je určený na bežnú prácu. V roku 1953 dostal povolávací rozkaz na vojenskú službu k Pomocným technickým práporom (PTP). Keď mal fárať v sobotu, odmietol, a tak kapitán na neho podal trestné oznámenie za neuposlušnosť rozkazu. Vojenský súd ho poslal na rok do väzenia. Neskôr – v inom procese – dostal ešte šesť rokov a stratil občianske práva. Ocitol sa v uránovom tábore Eliáš, kde prežil tri a pol roka.

Bláhovci žili vo Svitávke v okrese Blansko. Miloslavov otec Ján bol tesár a robotník na stavbách. Pre rodinu postavil malý domček, pričom miestnosti vybavil zväčša vlastnoručne vyrobeným nábytkom. Bol to veselý človek a hudobník. Hral na flaute a klarinete, takisto si rád vychutnal pivo či cigaretu. Žofia, Miloslavova mama, sa starala o domácnosť a päť detí.

Táto rodina to nemala jednoduché. Prvé dieťa im zomrelo krátko po pôrode, druhé po roku a pol na zápal mozgových blán. Ako tretí sa im v roku 1927 narodil Miloslav. Potom nasledovali Mária, Vlasta, Ľuboš a najmladšia Eva.

„Mali sme tri kozy. Keď sa skončila škola, museli sme sa o ne postarať. Vyrastali sme na suchom chlebe, ale boli sme radi, že sme ho mali. Keď otec nemal zamestnanie, dostával z úradu tridsať korún týždenne, takzvanú žobračenkú,“ spomína Miloslav Bláha. Za tridsať korún ste si vtedy mohli kúpiť desať bochníkov chleba, kilo masla alebo jednu pánsku košeľu. Topánky stáli približne sto korún.

Farár nedokázal odpovedať na otázky

Bláhovci boli katolíckeho vyznania, pričom kostol navštevovali pravidelne. Malého Miloslava brávala susedka takmer každý deň na omšu. „Rodičia si mysleli, že budem miništrantom. Spomínam si na dedka z Rosičky, ako sedával v izbe pri okne, fajčil fajku a modlil sa ruženec. Mrmlal si slová a pozeral sa z okna. Sem-tam utrúsil niečo ako ‚zas tá baba ide s tým tragačom‘ a pokračoval v ruženci,“ usmieva sa Miloslav Bláha. Jeho teta so strýkom, ktorí predávali ovocie na trhu v Brne, sa stali členmi Cirkvi adventistov siedmeho dňa. Tak sa táto rodina prvýkrát stretla s učením tejto cirkvi. „Farár nedokázal odpovedať na niektoré otázky, ktoré otca trápili. Keď prestúpil k adventistom, farár mu povedal: ‚Jendo, kedykoľvek sa budeš chcieť vrátiť, rád ťa uvidím. Si fajn človek.‘“ Vnútoraná duchovná premena sa

prejavila aj celkom prakticky. Otecko zmenil svoj životný štýl i návyky (napríklad prestal fajčiť i piť).

Spoločné diskusie ho priviedli ku krstu

Po ukončení meštianskej školy nastúpil Miloslav na dvojročné štúdium na obchodnú školu. V poslednom ročníku si ho vybral obchodný zástupca pražiarne kávy a búrskeho orieškov firmy Krejcar, pán Jevíčko, a za-

Rodičia Jan a Žofia Bláhovci.

Rodný dom vo Svitávke.

mestnal ho ako pomocného účtovníka. Bláha prijal toto miesto s podmienkou, že bude mať voľné soboty. Pretože káva a orešky počas vojny neboli, firma nakupovala, skladovala a predávala zemiaky a obilniny.

Po práci dlho diskutoval so spolubývajúcimi katolíkmi a evanjelikom. „Musel som o tom viac premýšľať. Práve tieto diskusie ma priviedli ku krstu,“ vysvetľuje.

Na konci vojny prežil niekoľko týždňov na nútených prácach. Neďaleko frontu kopal protitankové zákopy.

Keď mal Miloslav 19 rokov, spolu s dvoma mladšími sestrami bol v Brne pokrste-

Uránové bane. Kríž na pamiatku väznených. Stojí blízko bývalého vchodu do šachty, kde stávala strážnica dozorcov.

Jáchymovský pracovný tábor Eliáš. Táto cesta viedla k šachte a jazdili po nej autá s úránom alebo po nej chodili ozbrojení dozorcovia. Väzni chodievali koridorom napravo od cesty.

Bývalá upravňa rúd - jediné, čo v Jáchymove zostalo na pamiatku driny a utrpenia väznených.

ný. Dátum krstu si presne pamätá: 12. január 1946.

Rozhodnutie stať sa kazateľom

Krátko po vojne z firmy Krejcar odišiel a plánoval podnikať s rodičmi. Otec obchodoval s galantériou, hračkami a textilom. Miloslav, už pomerne skúsený obchodník a účtovník, úspešne rozbiehal rodinnú firmu. Mali vlastný stánok a po čase si kúpili aj auto. Zakladal si na širokom sortimente bábik a ich podnikaniu sa darilo.

V roku 1947 sa Miloslav Bláha rozhodol stať sa duchovným. Nastúpil na trojročné

štúdium v novootvorenom adventistickom seminári v Prahe-Krči na Školu biblických náuk. Po absolvovaní sa stal kazateľom niekoľkých východočeských zborov a zakrátko sa odsťahoval do Pardubíc.

V roku 1952 úrady administratívne zakázali činnosť Cirkvi adventistov siedmeho dňa a všetok majetok cirkvi zhabali. Medzi prepustenými bol aj kazateľ Miloslav Bláha. Musel „dobrovoľne“ podpísať, že končí. Neskôr nastúpil v Pardubiciach do Tesly na oddelenie elektroúdržby.

V sobotu fárať nebudem

Na konci roka 1952 narukoval spolu s farrármi, rehoľníkmi a bohoslovcami z rôznych kresťanských cirkví na vojenskú službu k PTP, k takzvanej farárskej rote. Povolávací rozkaz dostal na Štedrý deň. Miloslav vykonával pracovnú činnosť pri výstavbe letísk. Spolu s ďalšími zametal letisko, kopal, upratoval, sťahoval a budoval vojenské ubytovne v Českých Budějoviciach, Pardubiciach a ďalších mestách. Kláštor a kostol v Rajhrade sa zmenili na sklady.

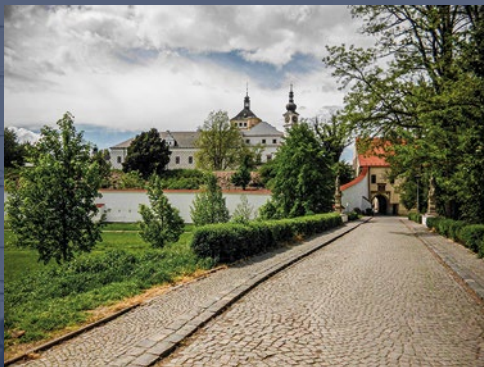
Osemnásť mesiacov mal od veliteľa voľnú sobotu s tým, že ju odpracuje v nedeľu. Potom ho s čatou duchovných odvelili do Ostravy do baní. Napriek tomu, že sa s „nádolným“ dohodol, že v sobotu nastúpi na nočnú zmenu, teda po západe slnka, veci sa skomplikovali.

Podľa dohody zostal v sobotu v izbe, kde ho našiel poddôstojník. Odviedol ho k veliteľovi, ktorý sa rozkričal, že to nepripadá do úvahy, aby za neho ostatní pracovali. Vydal rozkaz, že má ísť na dvor, kde bude vykonávať poradové cvičenie. Podporučík si sadol na dvore na stoličku a vydával rozkazy: vpravo vbok, vľavo vbok, na mieste pochodom chod... Bláha sa ani nepohol.

„Nebol by to hriech, keby som bol cvičil. No ja som vedel, o čo im ide! Nemohol som. Ten podporučík mi povedal: „Človeče, čo mám s vami robiť?!“ Odpovedal som mu, že to nie je moja vec, že on dostal rozkaz, tak

nech sa podľa toho zariadi,“ rozpráva Bláha. Po tomto incidente naňho podal veliteľ trestné oznámenie.

Za neuposlúchnutie rozkazu ho vojenský súd odsúdil na rok väzenia v Brne na Špilberku. Po štyroch mesiacoch, v máji 1953, ho prepustili na amnestiu, ktorú po smrti Klementa Gottwalda vyhlásil prezident Zápotocký.

V čase, keď nemohol vykonávať službu kazateľa, pracoval aj ako záhradník na zámku v Pardubiciach.

Aj v súčasnosti je veľkou záľubou práca na záhrade.

Počas kázne v modlitebni v Pardubiciach.

Znovu vo väzení

Po prepustení nasadol na vlak a odišiel domov do Pardubíc za svojou ženou a malým synom. Na vojenskej správe sa dozvedel, že sa má okamžite hlásiť na útvare v Orlovej. Doma ani neprespal. Pridelili ho k trestnej rote PTP do bane v Hornej Suchej. A všetko sa zopakovalo. V sobotu Miloslav odmietol nastúpiť na zmenu. „Máte ísť za veliteľom,“ oznámil mu veliaci podporučík.

Od veliteľa dostal rozkaz bezodkladne nastúpiť na šachtu. „Nemôžem,“ týmito slovami odmietol vykonať príkaz. Veliaci podporučík dostal príkaz odviesť Bláhu do väzenia. Súd mu tentoraz vymeral šesťročný trest a stratu občianskych práv. Miloslava Bláhu eskortovali do jáchymovského uránového tábora Eliáš, kde strávil tri roky a potom pol roka na Mírove.

Domov sa vrátil s podlomeným zdravím – so zle sa hojacim vredom na nohe, s krvácajúcimi hemoroidmi, vyskočenou platničkou, podvyživený a celkovo zoslabnutý. Napriek tomu nezohnal v Pardubiciach lepšie miesto ako medzi kopáčmi. Ako robotník sa živil do roku 1968, keď sa opäť stal kazateľom Cirkvi adventistov siedme-

Manželka Jarmila, ktorá ma verne sprevádzala životom a bola mi oporou v najťažších chvíľach.

ho dňa. Slúžil a pomáhal až do chvíle, keď odišiel na zaslúžený odpočinok. No aj na dôchodku kázal a stále príležitostne slúži. Dodnes žije v Pardubiciach.

Aj vo svojich deväťdesiatich štyroch rokoch si za svojou biblickou vierou pevne stojí. Stále uctieva Boha počas sobotňajších bohoslužieb. Dnes ho už za jeho vieru a náboženské presvedčenie nikto neprenasleduje a na obdobie neslobody mu zostala len spomienka. Má veľké želanie, aby sa niečo podobné už nikdy nezopakovalo.

Podľa materiálov pre rozhlasový program Príbehy 20. storočia (Český Rozhlas Plus) spracoval V. Chán.

Viac informácií:

Príbehy písané životom

 **ŠTÚDIO
NÁDEJ**
www.studionadej.sk

Z rozprávania starých rodičov

Pútavé príbehy našich pamätníkov, ktorí prežili útrapy vojny, vyrastali a dospievali v totalitnom režime. Napriek ťažkostiam si však zachovali svoju vieru a presvedčenie. S Božou pomocou dokázali svätiť sobotu a zachovávať ostatné Božie prikázania, hoci neraz tým bola ohrozená ich sloboda. Práve ich skúsenosti sú priamym dôkazom živej a stále prítomnej Božej lásky.

Príbehy 32 pamätníkov sú zoradené do šiestich epizód na dvoch DVD:

- › Žatva spomienok
- › Za zvuku mandolíny
- › Ladenie pravdou
- › Oplatí sa dôverovať
- › V plynutí času
- › Napriek zákazu

SLOVO

o slobode

SLOVA

Sloboda nie je len prázdny pojem. Má svoj obsah i kontext. Čo tento pojem znamená z pohľadu právnika? Ako sa na slobodu pozerá ten, kto denne premýšľa o slobode (a neslobode) iných? Kedy treba slobodu chrániť a kedy obmedziť? O týchto otázkach budeme uvažovať s právníkom, pedagógom a teológom Martinom Turčanom.

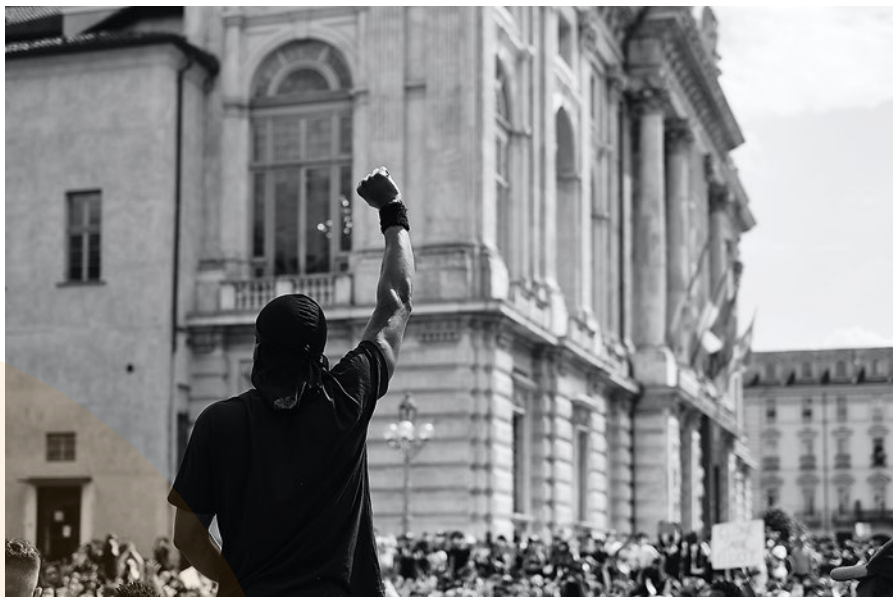
Z pohľadu práva môžeme slobodu opísať ako priestor konať (alebo nekonať) bez hrozby právneho postihu. Sloboda je legálne oprávnenie zachovať sa podľa vlastného uváženia. Synonymom slobôd sú práva. V ústavnej sfére hovoríme najmä o ľudských právach a slobodách. Posledné desaťročia predstavujú obdobie nárastu ľudsko-právnej rétoriky. Pojem ľudských práv sa v západnom civilizačnom okruhu stal akýmsi symbolom pre dobro a spravodlivosť. Iba niektoré z našich práv však majú dnes absolútny charakter (t. j. musia byť vždy rešpektované; typickým príkladom je právo nebyť mučený, ktoré nepozná výnimku). Mnohé ľudské práva sú, naopak, relatívne. Naše úvahy o tom, ako sa v živote zachováme, pochopiteľne neraz na seba narážajú a naše práva sa dostávajú do vzájomného konfliktu (napríklad sloboda slova môže narážať na právo na ochranu cti; právo na informácie môže byť v rozpore s právom na súkromie a podobne). Jedno z nich musí preto v danej situácii ustúpiť. O tom, ktoré to bude, rozhodujú takzvané testy proporcionality, ktoré predstavujú snahu o spravodlivé uplatnenie známej poučky, že moja sloboda sa končí tam, kde sa začína sloboda druhého, pričom jedným z cieľov tejto poučky je uplatňovať čo najväčšiu mieru slobody ako takej.

Cítíme sa v súčasnosti slobodní? Covid-19 nám všetkým spôsobil veľa nepríjemností a my sa pýtame, ako to bude so slobodou v budúcnosti. Čo sa stane s našou slobodou zhromažďovania, so slobodou podnikania alebo s právom na súkromie, ktoré „koronakríza“ určitým spôsobom zasiahla (nemusím pripomínať zrušenie kultúrnych a náboženských podujatí, zatvore-

nie obchodov, monitorovanie pohybu osôb prostredníctvom mobilných telefónov a podobne)? Zvláštnou témou je dnes sloboda slova (sloboda prejavu), ktorá predstavuje základ slobodnej spoločnosti. V čase informačnej explózie spojenjej s množstvom hoaxov a fake news, rovnako ako s nevídaným šírením rôznych osobných názorov – nielen pochvál, ale aj verbálnych útokov, až nenávisťných prejavov, vyvstáva otázka, či sa má všetko tolerovať a čomu treba (aj právnymi prostriedkami) zamedziť.

Spoločnosť sa radikalizuje a obdobia kríz radikalizáciu len podporujú. Ako je známe, po smrti Georgea Floyd v roku 2020 sa anglo-americký svet znovu otriasol v nápäť v súvislosti s témou rasizmu a potreby ochrany marginalizovaných skupín. Je to téma, o ktorej sa už dlhší čas hovorí. Vyššia citlivosť na nenávisťný alebo politicky

nekorrektný prejav mnohých teší, zatiaľ čo iných, naopak, znervózňuje. Podobná situácia nastáva aj u nás. Kým radikálni nacionalisti (a nielen oni) si neraz nedávajú servítku pred ústa, rôzni progresívne uvažujúci ľudia tlačia na spoločenské a právne opatrenia na ochranu „korektného vyjadrovania“.

Multikulturalizmus spojený s migračnou krízou tieto problémy v Európe ešte viac zintenzívňuje. O čom všetkom by malo byť dovolené hovoriť a kde by mali byť hranice štátnej moci, pokiaľ ide o hranice slobody slova? Je zdravé uznávať čosi ako „právo nebyť urážaný“ alebo „právo urážať“? Čo všetko možno označiť za nenávistný prejav a ako veľmi treba tlačiť na politicky korektný jazyk? Tieto a podobné otázky sú dnes rozhodne aktuálne. V závislosti od závažnosti budúcich kríz môže ich naliehavosť ešte vzrásť. Ak platí, že budúcnosť slobody je v podstatnej miere podmienená budúcnosťou slobody slova, máme o čom premýšľať.

Pre skutočné kresťanstvo mala sloboda slova vždy zásadný význam. V kresťanstve

hrá zásadnú úlohu Božie slovo, ktoré si hľadá cestu k otvoreným ušiam, mysliam a srdciam. V určitom zmysle je veľmi „inkluzívne“ (pozýva každého), ale v istom zmysle je veľmi „exkluzívne“ (v princípe je to jediná cesta k večnému životu, nech je to so spásou inovercov či nevercov akokoľvek). Inkluzívnosť sa dnes, samozrejme, nosí (aspoň v tých „kultúrnejších“ kruhoch). Exkluzívnosť názoru sa, naopak, neraz označuje ako „radikalizmus“. A práve radikalizmu sa dnes mnohí inteligentní a citliví ľudia obávajú. Lenže tvrdenie, že Kristus je „jediná Cesta“, nie je radikalizmom v zmysle nenávisti a násilia. Exkluzívnosť cesty k Bohu prostredníctvom Krista je jednoducho otázkou radikálnej pravdy o láske a večnom živote, ktorú možno prijať alebo odmietnuť. Skutočnú slobodu nemožno dosiahnuť odstránením rozdielov medzi nárokmi rôznych svetozorov, ale ich pochopením a slobodnou voľbou medzi nimi.

AK JE TEDA V DNEŠNOM SVETE NIEKTO, KTO BY MAL VAROVNE DVÍHAŤ PRST A VYZÝVAŤ K OCHRANE SLOBODY SLOVA, SÚ TO KREŠŤANIA.

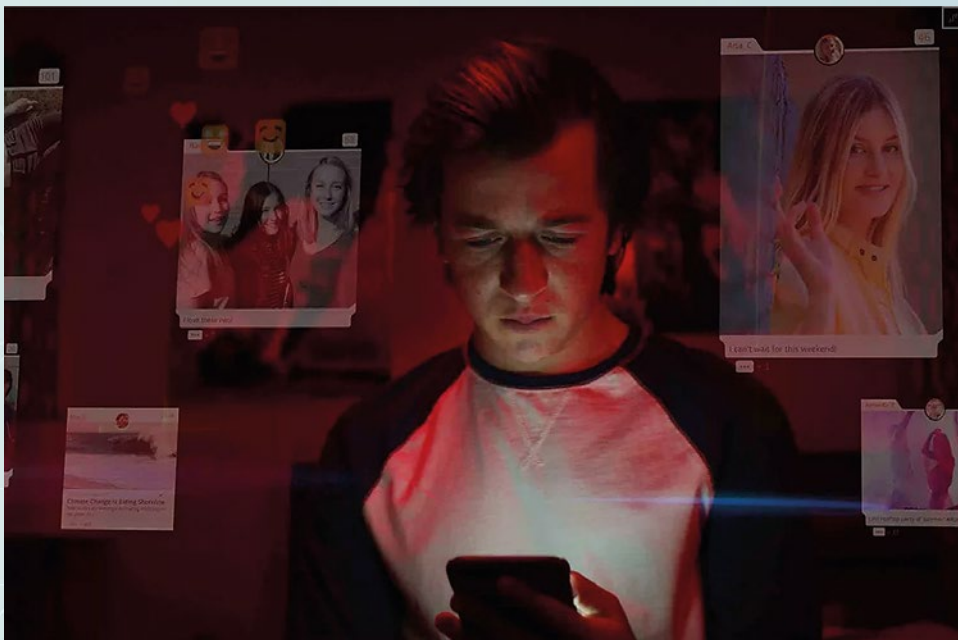
Ak je teda v dnešnom svete niekto, kto by mal varovne dvíhať prst a vyzývať k ochrane slobody slova, sú to kresťania. Preceňovanie významu pocitu nedotknuteľnosti jednotlivcov či skupín a snaha o pokoj a lásku na zemi za cenu toho, že prestaneme hľadať pravdu, sú nebezpečným fenoménom, ktorý sa nám môže v budúcnosti vypomstiť. Ako kresťania zároveň potrebujeme byť príkladom v tom, že naša reč bude

ohľaduplná, povzbudivá a láskavá. Tlmenie napätia a spoločenskej radikalizácie je predsa viac záležitosťou ľudského charakteru než štátneho zákona. Argument, že zákon ovplyvňuje spoločenskú atmosféru a nepriamo aj budovanie charakteru ľudí, má, samozrejme, niečo do seba, ale miera jeho zneužitelnosti nie je nízka (ako o tom, koniec koncov, svedčia aj dejiny). Znamená to, že skúsenosť, rozum a opatrnosť sa potrebujú stretnúť, aby osvietili cestu, po ktorej ako spoločnosť či ľudstvo aktuálne kráčame.

Takže – očami práva predstavuje sloboda slova možnosť prejaviť svoj názor bez hrozby právneho postihu. Chceme, aby bola čo najširšia? Ja určite áno. Zároveň ju však chcem využívať správnym spôsobom, ktorý bude pre iných prínosný a ktorý (podľa možnosti) vďaka slušnosti a zdvorilosti vezme vietor z plachiet prípadným snahám o jej legislatívne alebo právno-aplikačné obmedzenie. Či pôjde len o zbožné prianie, alebo o čosi viac, nezávisí výlučne odo mňa a od vás. Svoju úlohu v tom však rozhodne hrám. Len sa jej čo najlepšie zhostiť!

Doc. JUDr. Mgr. Martin Turčan, PhD. – autor je docentom na Katedre teórie práva a filozofie práva Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a učiteľom etiky na Adventistickom teologickom inštitúte v ČR. S manželkou Betty a so synom Brunom žijú v Bratislave.

Sociálna dilema

KDE SA STALA

CHYBA?

Tomáš Kábrt

„Ak za produkt neplatíte, produktom ste vy,“
hovorí do kamery Tristan Harris, bývalý vývojár
nadnárodnej internetovej spoločnosti Google
v celovečernom dokumentárnom filme o odvrátenej
tvári takzvaných sociálnych sietí – Sociálna dilema.

Jedinečná autorská snímka tridsaťsedemročného newyorského režiséra a scenáristu Jeffa Orlowského dostupná teraz aj na českej mutácii internetovej televízie Netflix umožňuje divákovi pozrieť sa do očí a čiastočne aj do sŕdc tvorcov masovo rozšírených webových a mobilných aplikácií, ako sú Facebook, Twitter, Google, YouTube, Instagram, What's App, Snapchat, Tik Tok, Uber alebo Pinterest. Bývalým kľúčovým manažérom týchto technologických obrov podľa ich rozpačitých filmových výpovedí sa zdá, že sieťové algoritmy sa vymkli ľudskej kontrole. „Boli sme naivní. Tieto veci si začali žiť vlastným životom. To, ako sa dnes používajú, sa líši od toho, čo sme pôvodne čakali,“ zhrňuje Tim Kendall, bývalý riaditeľ pre monetizáciu vo Facebooku a exprezident Pinterestu.

Sociálne siete podľa svojich tvorcov vytvorili množstvo veľmi prospešných vecí – zjednotili rodiny, našli darcov orgánov, dopomohli k realizácii niekoľkých zmysluplných systémových zmien vo svete. Súčasne sú však masívne zneužívané – na šírenie kľebiet, nenávisti, rasizmu, šikanovania, násillia, na stále vyostrejšiu polarizáciu ľudskej spoločnosti v miestnom i globálnom meradle. Podľa Tristana Harris, ktorý po odchode z Googlu založil s priateľmi „technologicky oponentné“ Centrum pre ľudskú technológiu, majú sociálne siete ponúkajúce „intenzívny kontakt s priateľmi“ v skutočnosti tri spoločné základné ciele:

1. **vysokú interakciu** – aby sme neprestávali „scrollovať“ a „klikat“,
2. **rast** – aby sme sa na sieť stále vracali a pozývali priateľov a oni zase svojich priateľov,
3. **reklamu** – aby sieť počas toho všetkého zarobila čo najviac na reklame a predaji tovaru a služieb.

„Spoločnosti by dnes malo ísť predovšetkým o to, aby tieto technológie boli menej návy-

kové,“ zdôrazňuje Harris. Podľa neho sa totiž sociálne siete najviac sústreďujú na bezohľadnú a tvrdú súťaž o našu pozornosť. Za každú cenu.

Počítačový vedec Jaron Lanier, zakladateľ VPL Research, vedúcej spoločnosti vo výskume aplikácií virtuálnej reality, k tomu vo filme dodáva: „Ide o postupné, mierne, nepatrné zmeny nášho správania a vnímania. To je skutočný produkt sociálnych sietí: zmeniť, čo robíte, ako myslíte, kým ste, a tak meniť celý svet – manipulovať ho a to na hlbšej úrovni vedomia, smerom k psychickej závislosti.“ Podľa neho sa to všetko deje stále viac mimo ľudskej kontroly, pomocou nemilosrdných procesov neustále sa sebazdokonaľujúcej umelej inteligencie stále viac výkonnejších a prepojenejších strojov.

**SOCIÁLNE SIETE
SA NAJVIAC
SÚSTREĎUJÚ
NA BEZOHĽADNÚ
A TVRDÚ SÚŤAŽ
O NAŠU POZORNOSŤ.
ZA KAŽDÚ CENU.**

Závislosti od sociálnych sietí podliehajú najmä deti a mladí ľudia. Psychologicky prepracované technológie ich izolujú od skutočného sveta a života do virtuálnych, takzvaných bublín rovnako zmýšľajúcich známych, účelovo filtrovaných informácií, podnetov a na seba zameraného pokriveného obrazu skutočnosti. Obeť tomu potom podriadi celý svoj život. „Často chcú napríklad plas-

tiku tváre, aby sa podobali svojim upraveným selfie na sieti,“ uvádza ďalší protagonista dokumentu, sociálny psychológ Jonathan Haidt. Podľa neho dochádza, žiaľ, v súvislosti so vznikom a s rozvojom sociálnych sietí k preukázateľnému nárastu počtu prípadov depresie a úzkosti u tínedžerov, sebaubližovania i samovrážd. „Ide o prvú generáciu, ktorá vyrastá so sociálnymi sieťami od základnej školy. Jej nutkavá spätosť s týmito aplikáciami býva označovaná ako ‚digitálny cumlík‘.“

On-line sa stalo hlavne medzi mladými ľuďmi primárnym spojením. V prípade sociálnych sietí je v ňom vždy prítomná manipulácia skrytej tretej strany (technologických firiem), ktorá spojenie sprostredkovaná a premyslene aktívne ovplyvňuje. „Vznikla celá globálna generácia, ktorej komunikácia a kultúra je založená na manipulácii. Podvod a úskok sa stali stredobodom všetkého, čo robíme,“ vysvetľuje vo filme Ja-

ron Lanier. „Namiesto hardvéru a softvéru sa v posledných desiatich rokoch stali hlavným tovarom počítačových vývojových obrov v Silicon Valley samotní užívatelia ich aplikácií,“ priznáva v snímke Roger McNamee, investor spoločnosti Facebook. Zadávatelom reklamy siete vo veľkom predávajú komplexné, neustále spresňované súbory osobných údajov, preferencií a predpokladaných rozhodnutí svojich užívateľov. „Algoritmy z takzvaných veľkých dát vytvárajú individuálne modely, ktoré presne predpovedajú, čo urobíte, čo budete chcieť vidieť, počuť, kúpiť a samy vás k tomu sofistikovane usmerňujú a presvedčajú,“ potvrdzujú vo filme bývalí operační manažéri sietí Twitter a Facebook – Jeff Seibert a Sandy Parakilas. V dokumente Sociálna dilema sa objaví aj Sean Parker, bývalý prezident spoločnosti Facebook. „Ide o zneužívanie ľudského sklonu k ovplyvniteľnosti a závislosti, zraniteľnosti ľudskej psychiky, jej využívanie

proti ľuďom. Uvedomovali sme si to, a napriek tomu sme to urobili," konštatuje Parker. Emeritná profesorka Harvard Business School, Shoshana Zuboff, nazvala túto situáciu speňažovania osobných dát termínom „kapitalizmus dohľadu“.

Samotní tvorcovia týchto sofistikovaných algoritmov v snímke priznávajú, že im paradoxne sami podliehajú a musia čeliť závislosti. O čo bezmocnejšie sú proti ich pôsobeniu deti a mladí ľudia – podliehajú im veľmi rýchlo a úplne. „Pritom ide len o pocity, ktoré rýchlo pominú. Za nimi prichádza prázdnota, ktorá pôsobí pri každom pokuse o návrat do reálneho života ešte šedivejšie a prázdnejšie ako predtým. Toto vedie k nutkavej potrebe aktívneho zapojenia stále znovu. Strojové algoritmy postupne menia u týchto užívateľov ich vnímanie iných aj seba samých na svoj neľudský, mechanický obraz," vysvetľuje divákovi doktorka Anna Lembke, riaditeľka katedry medicíny závislosti na lekárskej fakulte Stanford University. Podľa Randima Fernanda, bývalého produktového manažéra firmy Nvidia, „najnebezpečnejšie na sociálnych sieťach je to, že ich riadia technológie, ktoré sa neustále exponenciálne zlepšujú a zdokonaľujú. Len výkonnosť počítačov sa od ich vzniku zvýšila miliónochrát, zatiaľ čo ľudský mozog zostáva stále rovnaký, nemôže jednoducho s technológiami držať krok a zvládnuť ich. Už neriadime my ich, ale ony ovládajú nás.“ Tristan Harris z Centra pre humánne technológie to formuluje takto: „Technológie neprekonalí našu inteligenciu, ale ovládli naše slabosti. Následkami sú závislosť, polarizácia, radikalizácia, permanentné rozhorčenie, márnivosť – spoločnosťou skrz naskrz prerastajúca manipulatívna ‚individuálna realita‘, každému na mieru, pre každého iná, mimo objektívnu skutočnosť, teda lož.“

ALGORITMY
Z TAKZVANÝCH
VEĽKÝCH DÁT
VYTVÁRAJÚ
INDIVIDUÁLNE
MODELY,
KTORÉ PRESNE
PREDPOVEDAJÚ,
ČO UROBÍTE, ČO
BUDETE CHCIEŤ
VIDIEŤ, POČUŤ, KÚPIŤ
A SAMY VÁS K TOMU
SOFISTIKOVANE
USMERŇUJÚ
A PRESVIEDČAJÚ.

Strojové algoritmy podporujú polarizáciu všetkých proti všetkým, pretože konflikty jednoducho zvyšujú sledovanosť. Podobne podporujú falošné správy, pretože na ne reagujú používatelia šesťkrát viac ako na pravdivé. To sa ukazuje ako obzvlášť nebezpečné v krízach, keď sa spoločnosť potrebuje zjednotiť v pravdivej reflexii skutočnosti a riešení skutočných problémov, ako sú napríklad vírusová pandémia alebo rozhodovanie o budúcnosti a vláde svojej krajiny vo voľbách.

Týka sa to aj duchovnej krízy. Podľa Biblie Ježiš Kristus už pred dvoma tisícročiami konštatoval, že bez poznania pravdy nie je možná sloboda. Obavy protagonistov Orłowského filmu z ďalšieho vývoja sú veľké – umelé vystupňovanie polarizácie až do občianskych vojen, zničenie civilizácie

zaťatou nevedomosťou, znehodnotenie svetových demokracií v bizarnej autokracii, zničenie globálnej ekonomiky. Veľké technologické firmy tvrdia, že situáciu zmeniť nemôžu. Svojimi algoritmami musia zarábať na svoju nákladnú prevádzku a finančne uspokojovať svojich investorov. Možnou brzdou sú regulácie zvažované vládami rozvinutých krajín – zdanenie digitálnej ekonomiky, daň zo zhromažďovania a spracovania dát, ďalšie sprísňovanie ochrany osobného elektronického súkromia, podstatne dôslednejšia preventívna ochrana detí a mládeže pred digitálnymi závislosťami, ochrana slobody a demokracie v sociálnych sieťach.

Individuálne odborníci v tejto a podobných snímkach odporúčajú úplne vylúčiť sociálne siete zo života detí do 16 rokov, hovoriť s mladými ľuďmi o čase strávenom pri zariadení či spoločne dohodnúť rozumný časový limit a dodržiavať ho. Takisto vypnúť vo svojich profiloch a zariadeniach všetky upozornenia, po použití sa zo siete odhlásiť, od určitého času večer vypnúť aj všet-

ky zariadenia a žiť spolu rodinným životom, nenasledovať algoritmami odporúčané videá a odkazy, vyberať si zásadne sám, dôkladne overovať zdroje. Všetko, čo pôsobí na emócie, vnímať ako manipuláciu, sledovať ľudí a názory, s ktorými nesúhlasíte, vecne ich konfrontovať a dať sa konfrontovať. Samozrejme, venovať čas budovaniu vlastného kritického myslenia, hodnotným knihám, stretnutiam, vlastným úvahám o skutočne dôležitých otázkach života, nebať sa ticha, rozjímania, modlitby. Keď sa cítíme osamelí, vyhľadajme osobne svojho partnera, príbuzných a priateľov. Rozprávajme sa a podniknime niečo spolu.

Celovečerný dokumentárny film Sociálne dilema predstavil širokej verejnosti problémy, ktoré sa doteraz riešili skôr v neverejných akademických debatách. Snímka v tejto svojej snahe tak trochu zjednodušuje človeka na pasívneho jedinca, bábku závislú od systému pocitových dopamínových odmen. Zostáva preto pýtať sa aj na prvotné dôvody nášho nutkavého správania na sociálnych sieťach – prečo im tak ľahko podliehame, prečo niekedy zdieľame také príšerné veci, prečo sa neustále napádame. Nepokazilo sa niečo už v nás samých a v spoločnosti?

Tomáš Kábrt je publicista. Od 80. rokov pôsobil v ilegálnom, takzvanom samizdate, po demokratickom prevrate v novinách Denník a MF Dnes. V súčasnosti publikuje opäť nezávisle a zaoberá sa mediálnym poradenstvom a sprostredkovaním. Študoval tiež sociálnu prácu a teológiu.

Josef Formánek

ŽIJEM obyčejný život a som za to vďačný

Spisovateľ Josef Formánek je reportér, redaktor, cestovateľ a jeden z najúspešnejších českých spisovateľov. Založil magazín Koktejl, precestoval veľa krajín a žil medzi domorodcami na ostrove Siberut v Indonézii. Dnes býva na samote v Českom stredohorí a pripravuje filmové spracovanie svojich kníh. Jeho zatiaľ poslednou knihou je Kniha o tichu.

Ste autorom časopisu, dobrodruhom, cestovateľom i autorom kníh. Zvyčajne vás nazývajú cestovateľom, ale aj zberateľom a rozprávačom životných príbehov. Ako by ste sa vy sám predstavili?

Keďže zbieram príbehy, nie je mi ľahostajné stretnutie so žiadnym človekom. Uvedomujem si, že každý ľudský život je jedinečný. Aj keď sa rozprávam s remeselníkom, spýtam sa ho, kým je a či mi môže v kocke porozprávať svoj príbeh. Keď ho vyrozpráva, väčšinou sa ma spýta na ten môj. V každom životnom príbehu je niečo silné a niečo, čo ľudí spája. Niekedy ich spája práve to, že si navzájom vyrozprávajú svoje životné príbehy. Hovorím si, že je fajn, že sa snažím byť k ostatným ľuďom láskavý. Životný príbeh kohokoľvek, s kým sa stretnem, ma nejakú zaujme alebo dojme. Len čo človeka spoznáte, zistíte, že takmer každý v sebe nosí nejakú bolesť, niečo nevyriešené. Preto je dobre byť voči iným láskavý.

Na vašom príbehu ma zaujal akýsi zárak, o ktorom ste už niekoľkokrát hovorili. Predchádzalo mu niečo? Niečo, čo ste možno predtým nevnímali a prišli ste na to až neskôr?

Stalo sa to asi rok po tom, čo som prestal piť a bol na liečení. Rozhodol som sa, že budem žiť priamo a robiť veci tak, ako sa majú. Napríklad že budem dodržiavať to, čo sa dodržiavať má, všetky ľudské nariadenia. Na liečení som pochopil, že všetko, čo som v živote prežil, som si zapríčinil sám, aj všetku bolesť. Práve tu som získal presvedčenie, že môžem žiť správne.

LEN ČO ČLOVEKA
SPOZNÁTE, ZISTÍTE,
ŽE TAKMER KAŽDÝ
V SEBE NOSÍ
NEJAKÚ BOLEŠŤ,
NIEČO NEVYRIEŠENÉ.
PRETO JE DOBRE
BYŤ VOČI INÝM
LÁSKAVÝ.

Keď som mal 23 rokov, založil som magazín Koktejl. V redakcii postupne pracovalo až 60 ľudí. Mal som pocit, že veci musím hnať stále dopredu, že mi stále niečo uniká. Pritom som bol veľmi rýchly a energický, jednoducho cholerik. Prvá zmena nastala, keď som si povedal, že chcem hovoriť pravdu o sebe aj ostatných. Nehovoriť ani malé lži a snažiť sa byť pravdivý k sebe i ostatným. To bol prvý zlom. Potom prišla noc, v ktorej som prežil asi najväčší zlom v mojom živote. Nie je to však moja zásluha – jednoducho sa vo mne niečo zlomilo.

Tú noc som zažil niekoľko zvláštnych vecí. Jedna z nich bola, že som šiel nočným mestom a stále sa modlil: „Prosím, zjav sa mi, aby som vedel, že som sa nezbláznil.“ Videl som totiž okolo seba svetlo, kruh svetla. Díval som sa hore, odkiaľ je, ale ten kruh šiel so mnou. Počas modlitby som začul ranu

a zaojčanie človeka. Bolo to na križovatke. Videl som odchádzajúce auto a niekoho ležať na ceste. Pribehol som k nemu. Na zemi ležal bezdomovec. Prihovoril som sa mu: „Braček, čo sa ti stalo?“ A on na to, že ho zrazil nejaký grázlel. Tak som ho chcel odviešť do nemocnice. Odmietol. Spýtal som sa ho, či pre neho môžem niečo urobiť. Poprosil ma, aby som mu kúpil pivo. Tak som mu povedal: „No, braček môj, nerob to. Ja som na alkohol skoro umrel.“ A on mi povedal: „Čo mi to tu rozprávaš? Čo ma poučáš? Ja som bol úspešný športovec. Mal som firmu, rodinu, všetko... A pre chľast som o všetko prišiel.“

Zrazu sa ten chlap prestal potácať a už nehovoril ako opilec. Postavil sa a mal úplne vyrovnanú tvár. Zmizli všetky vrásky, ktoré tam predtým mal. Úplne iným hlasom sa ma opýtal: „Na čo si sa to chcel spýtať, priateľu?“ V tej chvíli som si bol istý, že prostredníctvom tohto bezdomovca sa mi prihovára Boh. Oči mi zaliali slzy. Povedal som mu: „Ďakujem za všetko.“ A on na to: „Už ma nikdy neuvidíš. No pamätaj si, čo ti teraz poviem. Dobre počúvaj ostatných ľudí. Niekedy hovorím ich ústami.“

Ešte by som chcel dodať, že keď som sa po tej zmene pozrel tomu bezdomovcovi do očí, videl som v nich to, čo nikde inde – toľko láskavosti, múdrosti, pokoja, pochopenia... Neviem to ani vyjadriť.

Keď to dopovedal, zrazu bol z neho zase obyčajný bezdomovec. Vráskavý, vulgárny... Ten, ktorý chcel, aby som mu kúpil pivo.

Nájdu sa ľudia, ktorí tento zážitok, vašu skúsenosť s Bohom spochybňujú?

Nie. Ja o tom nikde veľa nerozprávam. Ste asi druhý alebo tretí človek, ktorému to

hovorím. Nemám potrebu ľuďom o tom rozprávať alebo im to vnucovať. Keď sa niekto spýta, tak sa snažím odpovedať. Asi nemám potrebu o tom hovoriť do rádia a podobne. Je to vlastne neprenosná skúsenosť. Nikdy som nebol veriaci človek. Keď sa ma na to niekto spýtal, povedal som, že som ateista. Keď sa však pozerám do svojich starých knížiek, hovorím si, že už vtedy som musel byť veriaci človek. Vidím to vo svojich starých textoch. Je zvláštne, že keď sa to stalo, prežíval som najnáročnejšie obdobie svojho života. No keď som si po tej noci sadol, bolo mi nádherne. Nič som nepotreboval. Cítil som sa absolútne šťastný a slobodný. Viackrát ste niekde hovorili alebo písali o pravidle piatich prstov. Bola to len nejaká životná etapa alebo sa stále držíte tých piatich princípov?

Keď napríklad idem na nejaké ťažšie rokovanie, vždy si hovorím, že budem pokorný, láskavý, čistý, pokojný a mierny. Kedysi som si to hovoril každé ráno. Aj teraz si to často pripomínam.

V súčasnosti mám silný pocit, že by som mal veci nechať plynúť. Aby som sa Bohu neplietol do práce. Nie je vôbec zlé niekedy od ľudí nič nechcieť. Jednoducho len tak byť. Teraz si ľahnem a meditujem – ne-

tvorím žiadne hodnoty, len tak som. Kedysi som si vyčítal, keď som nič nerobil. Mal som pocit, že nežijem. Teraz som rád, že žijem pokojný a pomalší život. Vďaka tomu som napríklad mohol chodiť za svojím oteckom a sprevádzať ho na konci jeho života. Teším sa z toho. Snažil som sa robiť mu spoločnosť a... napríklad mu masírovať chrbát. Mohol som to robiť, pretože žijem pomalší život. Alebo mi zavolá dcéra. Kedysi by som jej povedal, že nemám čas. Teraz si ten čas pre ňu urobím. Čo je dôležitejšie, ako byť tu pre našich blízkych?

Čo teda teraz dáva vášmu životu zmysel a smer?

Už nemám žiadne očakávania. Nepredstavujem si, ako by mal vyzeráť môj život. Viem, že mám ísť na autorské čítanie alebo že budeme natáčať film Dve slová ako kľúč. Už si nepredstavujem, čo by som mal dosiahnuť, čo by som si mal kúpiť. V súčasnosti si plním pranie a staviam si saunu. No nemám žiadne materiálne sny, že by som si chcel kúpiť auto, dom, jachtu alebo sa stať slávnejším spisovateľom. Uvedomujem si, že moja „sláva“ je milá. To je všetko. Žijem obyčajným životom a som za to vďačný. Dnes som bol napríklad vďačný za dúhu a svetlo. Viem, že dnes už nič nemusím. Sadnem si k peci a dám si niečo dobré. Nepozerám sa ďalej. Sám život mi prináša zaujímavé stretnutia, napríklad ako teraz s vami.

Ani sa už nehnevám, keď niečo nevyjde. Boh sa mi prihovril ústami bezdomovca. Ja si ho vlastne nijako nepredstavujem. Je pre mňa nekonečným tajomstvom. Je to niečo nad nami. Snažím sa ho vidieť v každom človeku a všade. Usmievam sa. Viem, že ho milujem. Som očarený naším svetom. Dojíma ma. Je krásne vedieť, že tu je. Keby tu nebol, bolo by to smutné. Celé mi to dáva zmys-

sel a logiku. Je čarovné tešiť ho, keď on teší nás.

Čo si myslíte o výroku: „Sloboda človeka nie je v tom, že robí, čo chce, ale že nerobí, čo nechce?“ Definujete si slobodu inak?

Objavil som čaro toho, keď sám sebe poviem nie. Napríklad milujem slaný karamel. Podľa mňa to nie je normálne, ale ja ten téglik zjem na posedenie. Žene som to zakázal kupovať, pretože celé balenie zjem za jeden večer. Zistil som, že je obrovské kúzlo, povedať sám sebe nie. Keď človek niečo chce, možno si povie: „Veď to nikto nevidí.“ Ja si však chcem povedať: „Nie“. Som presvedčený, že tam hlboko vo mne alebo vo vás je Boh. Je to naše najhlbšie ja, čo vie povedať – nie.

Od manželky som zas dostal slaný karamel. Asi chce, aby som trochu pribral. Ja som si ho takto vychutnával a potom som si povedal: „Nie“. A mal som taký nádherný pocit, že som sa dokázal ovládnuť. Takže, a to je dôležité, k tým piatim prstom by som pridal ešte jeden princíp – sebaovládanie. Pokora, láskavosť, čistota, pokoj, mier a sebaovládanie. Myslím si, že s týmito vlastnosťami možno prežiť život. A so vztýčenou hlavou. Rozhodne inak a lepšie, než som žil v čase, keď som ešte pil a žil zložitým životom.

Na záver mám ešte jednu otázku. Keď Božia milosť zasiahla a ovplyvnila vás, myslíte si, že ovplyvňujete aj vy svojich blízkych? Napríklad svoju manželku, svoju rodinu?

Manželka je veľmi pokojná a vyrovnaná bytosť. Je to pre mňa dar, že môžem žiť vedľa takejto bytosti. Hovoril som jej, že máme úžasné deti. Ťažko sa mi o tom hovorí, ale považujem to za dar, že mám okolo seba ľudí, ktorých mám rád, že mám doma pohodu, pokoj, že mám pekný vzťah s bratom, veľa kamarátov a priateľov. Že sme na seba všetci milí a môžeme ďakovať. Skôr ako

otecko odišiel, naučil som ho modliť sa. Hovoril som mu, že najkratšia modlitba je povedať: „Ďakujem.“ Povedal som mu: „Ocko, nemáš žiadne bolesti. Namiesto niekoľkých týždňov, ako ti hovorila doktorka, si tu už dva a pol roka.“ Mám pocit, že do poslednej chvíle ho mamička držala za ruku. A keď odišiel, zostal mu na tvári úsmev. Vlastne nám to lúčenie uľahčil, pretože odchádzal s úsmevom. Človek sa môže sťažovať na množstvo vecí. Vždy si nájde niečo, s čím môže byť nespokojný. No môže nájsť aj veci, za ktoré môže ďakovať a byť vďačný. Sedím na balkóne a hovorím si, za čo všetko môžem byť vďačný. Cítim sa ako absolútne slobodný človek.

Rozhovor pripravil Tomáš Harastej

SPÝTALI sme sa...

**Čo je podľa vás
sloboda? Akú má pre
vás cenu?**

Lenka, 16 rokov, študentka

Pod slovom sloboda si predstavujem, že môžem robiť veci, ktoré mám rada, nehľadiac na to, čo si o tom myslia iní. A robiť ich z vlastného rozhodnutia. Napríklad som sa slobodne rozhodla, na ktorú strednú školu pôjdem – bez akéhokoľvek nútenia a ovplyvňovania. Niektorých študentov rodičia nútia ísť na nejakú náročnú školu (možno pre lepšiu budúcnosť), aby sa mali dobre. Ja si však myslím, že každý človek by mal robiť to, čo ho baví a naplňa. Sloboda je pre mňa veľmi vzácna. Má nevyčísliteľnú hodnotu. Pretože len keď sme slobodní, robíme to, čo máme naozaj radi, sme sami sebou a sme šťastní.

Filip, 9 rokov

Sloboda môže byť aj priezvisko. Viem, že za totality a vojny sloboda nebola. Sloboda je vtedy, keď ťa nikto neprenasleduje. Môžeš slobodne žiť, slobodne sa rozhodovať – aj pre to, čo nie je dobré. Napríklad Pán Boh nám hovorí, čo je správne, a my sa môžeme slobodne rozhodnúť, či to chceme, alebo nechceme tak urobiť. Skôr by som možno ve-

del povedať, čo to znamená, keď slobodu nemám. Ja som slobodný a sloboda má pre mňa veľkú cenu. No práve som si uvedomil, že teraz nie sme slobodní, lebo musíme nosiť rúško. A pani učiteľka hovorí, že je to už šašovina.

Roman, 46 rokov, umelec

Sloboda je pre mňa mix možností a zodpovedností. Najslobodnejší sa cítim, keď nič nemám.

Peter, 33 rokov, IT programátor

Sloboda je stav, keď sa ako jediniec môžem rozhodnúť, čo budem robiť, ako budem premýšľať, kam pôjdem a tak ďalej. Voľnosť, ktorú vďaka slobode máme, vytvára medzi ľuďmi rôznorodosť, pretože každý môže ísť bez zábran svojou cestou. Sloboda je takisto cesta ku kreativnosti. Myslím si, že je veľmi dôležité spájať slobodu so zodpovednosťou.

Všetky činy, ktoré vyplývajú z našej slobody, môžu mať následky, ktoré musíme prijať a riešiť. Sloboda má pre mňa veľkú cenu, pretože vďaka nej sa môžem posúvať ďalej, a to vďaka rozhodnutiam, ktoré robím, hoci môžu byť chybné alebo zlé. Problém slobody spočíva v tom, že keď ju máme, neuvedomujeme si ju a berieme ju ako samozrejmú.

Michaela, 45 rokov, lekárka

Sloboda je pre mňa vnútorný stav, keď môžeme byť naplno sami sebou. To znamená, že nemáme potrebu spútať iných. A podobne, ak si vytvoríme zdravé hranice, nedovolíme iným, aby spúťovali nás. Sme slobodní voči sebe – prijímame sa so všetkými pozitívami aj negatívami. Negatíva berieme ako výzvu k rozvoju a premene seba samého. Zároveň sme slobodní voči nášmu okoliu a dokážeme rešpektovať ľudí v ich odlišnostiach. Nemáme potrebu posudzovať a odsudzovať, pretože vieme, že každý žije svoj vlastný príbeh. Získavame rôzne skúsenosti a tým aj rôzne náhľady na jednotlivé situácie. Slobodu mať a vedieť ju aj dať. Slobodu vnímam ako vyššiu úroveň bytia, akúsi métu, ku ktorej môžeme smerovať. Stávať sa stále slobodnejšími a vyrovnanejšími ľuďmi a plniť poslanie, pre ktoré sme sa narodili...

Pavol, 53 rokov, väzenský dozorca

V prostredí výkonu mojej práce sa sloboda často vníma ako očakávanie, ktoré spája ne-dobrovoľne prežívanú prítomnosť s možno niekedy až idylickou budúcnosťou. No ani v tomto prostredí nie je človek zbavený možnosti voľby slobodne sa rozhodovať a ovplyvňovať svoj život smerom, ktorý považuje za správny. Má to však „uľahčené“ tým, že v niektorých rozhodnutiach bežného dňa mu napomáha väzenský systém v podobe obmedzení, ktoré súvisia s výkonom trestu v rozsahu nariadenom súdom. Slobodu by som prirovnal k jazde autom so zapnutými svetlami. Nejde len o to, aby si človek užíval rýchlosť a akceleráciu auta, ale je nevyhnutné, aby vnímal aj objekty okolo seba, bol citlivý na zmeny jazdných podmienok, poveternostných vplyvov a mnohých ďalších vecí. Vidieť a zároveň byť videný – tak, ako nás to učili v autoškole.

Irena, 68 rokov, dôchodkyňa

Sloboda je vtedy, keď nie je vojna a máme mier. Keď sa môžeme slobodne rozhodovať, slobodne konať a žiť. Pre mňa osobne má sloboda veľkú cenu.

Tomáš, 56 rokov, novinár

V posvätných textoch Starej zmluvy v Biblii by sme slovo „sloboda“ hľadali márne. Dočítate sa tu však o oslobodení, vyslobodzovaní, vychádzaní a vyvádzaní z otroctva. V Biblii ide o proces, cestu – pohyb a zmenu, ktorej smer je udávaný zhora. Toto oslobodzovanie nie je samozrejmé, neprebíha samo od seba, zvnútra. Prichádza zvonku, je to dar, vykúpenie, dôvod k vďačnosti. Musíme si ho dôsledne strážiť. Predovšetkým sami pred sebou – pred zovšednením, ľahostajnosťou a netoleranciou, ktorá nepraje oslobodzovanie druhým.

Čestmír Suška

OTVORENOST

je

NUTNÁ

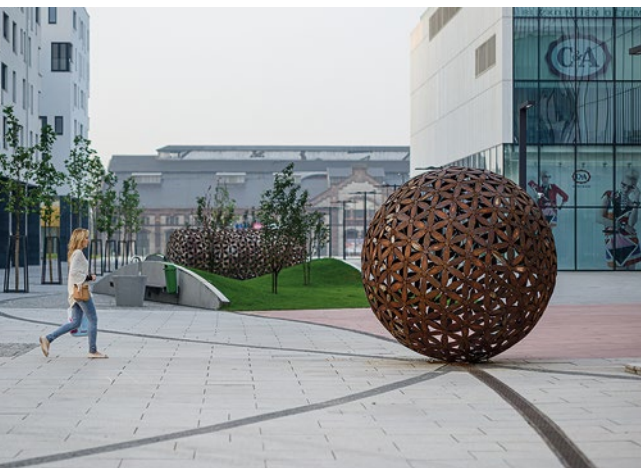
Jeho neprehliadnuteľné monumenty vzbudzujú úžas v tuzemských i zámorských galériách a exteriéroch, v minulosti napríklad v Museum of Art v americkom Birminghame, O. K. Harris Gallery v New Yorku, v Prahe v Národnej galérii, v Centre súčasného umenia DOX, na uliciach Karlína, v Botanicknej záhrade v Prahe Tróji, pred halou O2 Universum, v areáli ostravskej Karoliny, pri brnianskej priehrade a tak ďalej. V súčasnosti môžeme jeho diela vidieť v Novom Meste na Morave, v parku Ladronka a na pražskom Výstavisku, pred barokovou sýpkou na Lemberku a pri rieke Sázave v Bistre Ledce. A, samozrejme, v hale a na plochách tvorivého umeleckého štúdia Bubec v časti Řeporyje, ktoré založil a prevádzkuje s manželkou Arjanou a so svojimi sochárskymi žiakmi. Z prvého manželstva má dcéru Katarínu, so súčasnou manželkou vychovali synov Petra, Daniela a Ondreja.

Jeho skulptúry si veľmi dobre rozumejú s voľnou prírodou, mestským verejným priestranstvom i ľudským srdcom. „Ich vzory nachádzam vo vzletnej klenbe lesa i nanoskopických štruktúrach prvkov. Sú prítomné v neviditeľných štruktúrach akejkoľvek hmoty všade na svete, v ornamentoch mnohých národov všetkých čias. Všetky sú pri pozornom sledovaní ‚z jedného vrhu‘. Preto nevidím inú možnosť, než ich vnímať v súvislosti s Božím stvorením, čo je pre mňa úžasná správa a inšpirácia. Moja tvorba je poctou Stvoriteľovi,“ hovorí šesťdesiatdeväťročný akademický sochár, performer, iniciátor umeleckého diania, príležitostný bábkoherec a dramatik Čestmír Suška.

V posledných rokoch je jeho obľúbeným sochárskym náčiním plazmový horák. Pretvára ním vyslúžené cisterny a rôzne oceľové objekty na pôvabne priesvitné obrovské gule a elipsoidy, k nebu rozkvitajúce rozhladne alebo gigantické otvárajúce sa puky.

„Pracujem s rôznym materiálom, teraz najmä s oceľou, ale aj drevom, so sklom, s kameňom, s bronzom a hlinou. Najradšej mám materiál, ktorý už má niečo za sebou, na niečo už poslúžil, niečo zažil, niečo pamätá. Rád pracujem s hotovým tvarom, ktorý buď vyrástol, alebo ho niekto navrhol tak, aby bol na niečo užitočný. Z neho vytváram oceľové objekty. Na svoje drevené sochy som použil kmene stromov, ktoré však pre ne neboli vyrúbané. Využil som kmene, ktoré vyvrátil vietor alebo boli choré, odpísané. Aj naše štúdio Bubec vzniklo z vyslúženej stavby, bývalého skladu. Rád dávam veciam dru-

hú šancu, novú kvalitu a krásu. Tak, ako to Boh robí so mnou a s mojím životom. Mám z toho radosť. Myslím, že keď niečo vzniká s radosťou a vďačnosťou, musí to potom z toho vyžarovať,“ usmieva sa sochár.

UMENIE SOM BRAL
VEĽMI VÁŽNE, AKO
ZMYSEL ŽIVOTA.
TERAZ VIDÍM, ŽE
ZMYSEL ŽIVOTA JE
INDE – VO VZŤAHU
K BOHU, RODINE
A ĽUĎOM.

Vďaka tomu, že materiál sám spracováva, ho aj objavuje, ako sám hovorí. Konkrétne hmota mu postupne vyjavuje svoje jedinečné možnosti, ktoré by pri navrhovaní „od stola“ nikdy neobjavil. Umelec a jeho dielo sa tak navzájom obohacujú, posúvajú ďalej a prehľbujú poznanie. To sa prenáša aj na vnímavého diváka.

Čestmír Suška spolu s filmárom Michalom Baumbruckom a hudobníkom Pavlom Richterom založili v roku 1981 Výtvarné divadlo Kolotoč. V jeho predstaveniach vyjadrovali s fantáziou, ktorú mohli realizovať len v jedinečnom prostredí javiskovej hry, svoje v tom čase inak nerealizovateľné umelecké vízie. Okrem vlastných performancií spolupracoval aj so súbormi Pražskej päťky na predstaveniach Bludisko, Kto je kto, Maskáč a ďalších. Spolupracoval s mímom a režisérom Ctiborom Turbom, vytváral masky a scény pre študentov DAMU a ich inscenácie. V roku 1987 spoluzaložil umeleckú skupinu Tvrdohlaví, ktorá je známa usporadúvaním veľmi populárnych spoločných výstav, diskusií a ďalších spoločenských akcií spájajúcich sviežu umeleckú invenciu protagonistov s ich zmyslom pre humor a presah. V roku 2000 otvoril Čestmír Suška

s manželkou Arjanou v Prahe-Řeporyje areál Studio Bubec, kde organizuje tvorivé rezidenčné pobyty mladých umelcov, výstavy, koncerty, prednášky vrátane duchovných, akcie i záhradu pre deti a každoročný niekoľkodňový umelecký festival Art Safari.

S manželkou Arjanou, špeciálnou pedagogičkou, francúzštinárkou a herečkou, prevádzkujú takisto bábkové divadielko Bubec. „Hráme v divadlách a kluboch, na festivaloch, ale aj deťom v nemocniciach alebo v domovoch seniorov,“ hovorí Arjana Shameti. „Baví nás spracovávať biblické témy. Fascinuje ma logika v biblických príbehoch. Veľmi často hráme napríklad príbeh O Jonášovi, ktorý rozpráva hlavne o ľudskej neposlušnosti. Je to ako v živote – človek sa vyhýba povinnostiam, čo je normálne, pretože to je typický ľudský prejav. No keď príde búrka, začne premýšľať, prečo je to tak. Keď si pripustí, že niečo pokazil, a poprosí o odpustenie, začínú sa diať veľké veci. A človek je opäť šťastný. To je aj moja vlastná skúsenosť.“

Čestmír Suška do svojich 54 rokov (2006) neveril v Božiu prítomnosť v našom svete. Arjana prežila obrátenie k Bohu v roku 1993. „Keď som videl, aké zmeny nastali v jej živote, začal som sa báť, že ju niekto sfanatizoval. Mal som obrovské predsudky. Stále som počúval, akí sú veriaci fanatici alebo ako nejaká cirkev niekoho ožobračila. Trvalo mi veľmi dlho, kým som sa s Bohom stretol. Stalo sa to tak, že som už nezvládal svoj starý život. Robil som veľa chýb. Potom som, na radu mojej ženy, toto bremeno skúsil odovzdať Bohu. Jednoducho som v duchu vyslovil svoju prvú modlitbu: ‚Ježišu Kriste, chcem ti dať svoj život. Prosím ťa, oslobod' ma od mojich starých chýb a rozhodnu-

tí, od toho, ako som ľuďom ubližoval.‘ A on ma oslobodil a zbavil ma veľkej ťarchy. Prežil som nádhernú úľavu,“ spomína sochár.

Životnými radami Čestmíra Sušku sú odvaha a otvorenosť. Presne také, odvážne a otvorené sú jeho sochy. „Ide o to nebáť sa a mať otvorené oči. Keď sa človek nebojí nových vecí a ciest a navyše je usilovný, dokáže všetko, pre čo sa rozhodne. Ak sleduje, čo sa deje okolo, môže sa chopiť príležitosti, ktorá sa – väčšinou nečakane – ,zhora‘ objaví. Predtým som tomu nerozumel. Teraz to vnímam ako Boží pokyn. Je mi veľmi podozrivé, keď niekto s vážnou tvárou tvrdí, že presne vie, čo robí a prečo to robí. Ja sa dožívam k tomu, čo tuším, ale neviem. Zdá sa mi, že by nemalo cenu robiť to, keby som dopredu všetko vedel.“

Skúsenosť duchovného obrátenia zmenila aj Čestmírov vzťah k umeniu. „Umenie vnímam skôr ako disciplínu. Predtým som ho bral veľmi vážne. Ako zmysel života. Teraz vidím, že zmysel života je inde – vo vzťahu k Bohu, rodine a ľuďom. Umenie sa síce nedá brať na ľahkú váhu, ale určitá ľahkosť a nadhľad sú vždy lepšie a prinášajú zaujímavejšie výsledky. Zahľadenosť do seba a svojej vlastnej dôležitosti je v každej oblasti života gýčom. Platí to najmä v umení a náboženstve. A gýč je falošný, prázdny, smiešny, podobne ako modla. Poctivé umenie môže, naopak, silno osloviť.“

Svoje poznanie odovzdáva Čestmír Suška svojim žiakom. Vo svojom rezidenčnom ateliérovom štúdiu Bubec uplatňuje klasický princíp sochárskej huty známy už od čias renesancie, možno aj skôr. „Je to jednoduché, vyskúšané a efektívne. Ja hutu viem, tvorím v nej, spolupracujem so záujemcami o umelecké diela a poskytujem priestor, pomoc, radu, bývanie i živobytie tovarišom. Ide o umelcov, ktorí sú už natoľko zruční a skúsení, že sami dokážu viesť nejaký projekt, ktorý im odovzdám. Okrem tovarišov v hute pracuje plejáda rôznych pomocníkov, ktorí prichádzajú alebo odchádzajú podľa toho, čo sa naučia a aké sú ich ďalšie ambície. Je to stará a osvedčená forma vzdeláva-

UŽ SOM NEZVLÁDAL
SVOJ STARÝ ŽIVOT.
ROBIL SOM VEĽA
CHÝB. POTOM
SOM, NA RADU
MOJEJ ŽENY, TOTO
BREMENO SKÚSIL
ODOVZDAŤ BOHU.
A ON MA OSLOBODIL
A ZBAVIL MA VEĽKEJ
ŤARCHY. PREŽIL
SOM NÁDHERNÚ
ÚLAVU.

nia, ktorá má stále svoju platnosť.“ Postupne sa dostal do pozície, že uzatvára zákazky, vytvára návrhy, vymýšľa objekty a potom robí dohľad nad ich realizáciou. Sám takto začínal v 70. rokoch u teplického sochára Vladimíra Šmídu.

„Otvorenosť je nutná,“ konštatuje Čestmír Suška. „Keď človek nebude otvorený, nepozve do domu ani prichádzajúceho anjela. Pribuchne mu dvere pred nosom. Do určitej miery chápem, že ľudia sa nových vecí boja a nechcú ich k sebe pustiť. Súčasný svet je veľmi agresívny. Existuje však aj veľa dobrého a inšpiratívneho – a s tým je dobré komunikovať. Otvárať srdce. Väčšina ľudí o tom premýšľa a hľadá. Aj ja som cítil, že ma to priťahuje, ale uveriť bolo pre mňa vtedy nemožné. Keď som sa snažil analyzovať prečo, objavil som za tým obavu z manipulácie. Vtedy som vôbec nechápal, že viera, naopak, prináša slobodu.“

Pripravil Tomáš Kábrt

Clifford Goldstein

Čo s tým majú

DETI

Populárny spisovateľ a redaktor, autor 21 kníh, ktorý sa zaoberá témami z kresťanského prostredia. Venuje sa aj náročným biblickým témam, ktoré sa snaží svojim čitateľom zrozumiteľne sprístupniť (v češtine vyšla jeho kniha Pokrstená evolúcia). Problém utrpenia, predovšetkým utrpenia detí, rozhodne medzi takéto ťažké témy patrí.

V jednom z mojich najobľúbenejších románov, ktorý sa aj všeobecne považuje za jeden z najlepších, *Bratia Karamazovci* od F. M. Dostojevského, je jedna veľmi smutná scéna. Je to rozhovor medzi Ivanom Karamazovom a jeho bratom, ktorý je mníchom. Ivan zastáva skôr skeptický postoj a mních zas postoj veriaceho človeka. Ivan pripomína tragédie, z ktorých vyvstáva odveká otázka: „Ako môže existovať Boh, keď je na svete toľko bolesti a utrpenia?“

V tejto scéne Ivan rozpráva bratovi príbeh o chlapcovi z nevoľníckej rodiny, ktorý žije na panstve bohatého ruského statkára. Chlapec hodil kameň a nechtiac ním zranil statkárovho psa. Statkár zisťuje, čo sa stalo jeho psovi. Keď sa dozvie, že doň malý chlapec hodil kameň, dá tohto asi osemročného chlapca vyzliecť donaha, pustí na neho svoje lovecké psy a pred očami jeho matky ho roztrhajú na kusy. Ivan pokračuje a rozpráva o tureckej invázii v Bulharsku,

pri ktorej páchali Turci na deťoch neuveriteľné násilnosti. Prečo všetky tieto hrozné veci Ivan rozpráva? Hovorí o tom preto, aby mohol položiť otázku: Ako môžu byť takéto a im podobné činy ospravedlnené? Ak Boh chce na konci vekov uviesť všetko do súladu a pred ľuďmi aj anjelmi vysvetliť všetky svoje cesty, Ivan chce vedieť, ako to všetko vysvetlí.

„Na vlastné oči chcem vidieť, ako si laň ľahne vedľa leva a ako zavraždený vstane a objíme sa s tým, kto ho zavraždil. Chcem byť pri tom, keď sa všetci dozvedia, prečo to tak všetko bolo. Táto túžba tvorí základ všetkých náboženstiev a ja som veriaci. No sú tu aj deti. Čo s nimi? To je otázka, na ktorú nedokážem odpovedať. Ak majú všetci trpieť, aby utrpením vykúpili večný súlad, povedz mi, prosím ťa, čo s tým majú deti?“

Kto z nás si niekedy nepoložil takéto otázky? Najmä tí, ktorí veríme v Boha. Ako odpovedať na otázku bolesti a utrpenia detí? Pre ateistu alebo skeptika to nie je zložitá otázka. Títo ľudia veria vo vesmír bez zmyslu a bez Boha, kde sa takéto veci jednoducho stávajú. Nie, otázka „čo si počať s deťmi?“ nepredstavuje pre ateistov rovnaký filozofický problém ako pre teistov, ktorí veria v milujúceho, všemocného Boha.

Nie je to ani nová otázka. Pred niekoľkými tisíckami rokov, myslím, že to bolo v 3. storočí pred Kristom, položil grécky filozof Epikuros v podstate rovnakú otázku:

KTO Z NÁS SI NIEKEDY NEPOLOŽIL TAKÉTO OTÁZKY? AKO ODPOVEDAŤ NA OTÁZKU BOLESTI A UTRPENIA DETÍ?

„Je Boh ochotný zabrániť zlu? Je Boh ochotný zabrániť zlu, ale nie je toho schopný? Potom nie je všemohúci. Ak je schopný, ale nie je ochotný, je zlomyseľný? Ak je schopný aj ochotný, potom odkiaľ sa berie zlo? Ak nie je ani schopný, ani ochotný, prečo ho potom nazývať Bohom?“

Na jednej strane máme veľa dobrých dôvodov pre existenciu Boha. Napríklad takzvaný kozmologický dôkaz, ktorý hovorí, že sú len dva možné druhy existencie. Buď to vzniklo, alebo to tu vždy bolo. Ťažko by ste našli nejakú tretiu možnosť. Buď niečo neexistovalo vždy, teda to predtým nebolo, a teraz to existuje. Z toho vyplýva, že to niekto vytvoril. Alebo je to tu stále, nemá to začiatok ani koniec. Jedno alebo druhé. Ak niečo vzniklo, muselo to vzniknúť z niečoho. Takto by ste sa mohli pýtať stále viac a viac. Skôr alebo neskôr by ste však museli niekde prestať. Musíte skončiť pri niečom, čo všetkému predchádza, pretože to stvorené nebolo. Čo iné by to mohlo byť ako Boh?

Potom je tu morálny argument pre existenciu Boha. Odkiaľ pochádza morálka? Ak by sa všetci ľudia na svete rozhodli, že je v poriadku týrať malé deti, bolo by to v po-

riadku? Nie, tomu neveríme. Ak takéto konanie odsudzujeme a prekáža nám to, tak prečo? To znamená, že morálka nie je ľudským výtvorom. Musí vychádzať z niečoho, čo ľudí presahuje. Pre niektorých ľudí je tým niečím zjavne Boh.

Potom je tu ešte teleologický argument vysvetľujúci existenciu Boha. Vychádza v podstate z prírody a jej účelnosti. Keď sa rozhlíadnete okolo seba, uvidíte veľa dôkazov inteligentného projektu. Všetko sa javí ako vopred premyslené. Pre mnohých je jediným logickým vysvetlením myšlienka, že za týmto projektom je Boh.

Je pravda, že žiadny z týchto argumentov a ani všetky tri dokopy existenciu Boha nedokazujú. Sú to dobré dôvody, ale nie sú nevyvrátiteľné. Ak by totiž boli stopercentným dôkazom, potom by už nebola potrebná viera – museli by veriť všetci. Všetky tieto dôkazy sú rozumným a logickým základom pre vieru. A práve tu narážame na problém.

Akokoľvek logické a rozumné sú všetky dôvody pre existenciu Boha, nedávajú žiadnu odpoveď na otázku Ivana Karamazovova. Čo si počať s deťmi? Ak je Boh všemohúci a milujúci, ak môže urobiť čokoľvek, prečo sa dejú také hrozné veci? Všetci určite poznáme podobné tragické prípady. Ako vidieť milujúceho Boha v takom vesmíre?

Odpoveď na túto otázku vychádza z toho, ako chápeme pojem všemohúcnosť. Pre väčšinu ľudí všemohúcnosť znamená, že Boh môže urobiť čokoľvek. Takáto definícia však skrýva určité logické nezrovnalosti. Môže všemohúcnosť stvoriť trojuholník so štyrmi stranami? Môže vás Boh prinútiť, aby ste ho milovali? Myslím, že odpoveď znie – nie. Pretože len čo by bola láska vynútená, už by to nebola láska. Takisto ak chceme, aby bol trojuholník trojuholníkom, musí mať tri strany. Aby bola láska láskou, musí sa prejavovať dobrovoľne; inak to nie je láska.

Ak Boh chcel, aby sme milovali a prežívali lásku, musel nám dať slobodu. Inak by sme nemohli milovať a byť milovaní. Ľudia môžu mať morálnu slobodu jedine vtedy, ak majú možnosť robiť aj nemorálne rozhodnutia. Bez možnosti konať aj nemorálne – konať zlo, by ľudia neboli slobodní. A keby neboli slobodní, nemohli by ani milovať. To nás privádza k hlbšej otázke: Dobré, Boh

teda nemal na výber. Ak chcel, aby sme milovali, musel nám dať slobodu. Prečo nás však vôbec stvoril? Prečo nás stvoril, keď všetko vie? Musel predsa vedieť, že si zvolíme zlo? Bola to nejaká logická nevyhnutnosť, že tu musíme byť?

Boh nás stvoril, hoci vedel, že ľudia si zvolia zlo. Boh je láska, preto má v úmysle uskutočniť niečo viac než dobro. Žiadnu lepšiu odpoveď nemáme. Boh je milujúca bytosť, ktorá plánovala niečo veľké. To nás však privádza k ďalšiemu problému: Boh plánuje nejaké väčšie dobro, zatiaľ čo my úbožiaci tu na zemi zápasíme v špíne s problémami, ťažkosťami, chorobami, násilím, so smrťou... Je to spravodlivé? To je dobrá otázka. Poznám na ňu iba jedinú odpoveď.

Je to trochu irónia, že svoju odpoveď na otázku zla a milujúceho Boha som našiel práve u Nietzscheho. No som ochotný hľadať odpoveď kdekoľvek. Nietzsche povedal: „Koniec koncov človek prežíva len sám seba.“

Skúste sa nad tým zamyslieť. Aj keď prežívame zármutok so smútiacimi, keď plačeme s plaúcimi, keď trpíme s trpiacimi, vždy prežívame len svoju bolesť, len vlastnú úzkosť. Nikdy nedokážeme cítiť bolesť niekoho iného. Či je to matka, ktorá drží na prsiach dieťa v horúčke, alebo niekto, komu umiera v náručí životný partner, nie je reálne napojiť sa na bolesť niekoho iného. Akákoľvek bolesť, ktorú pociťujete za niekoho iného, akýkoľvek smútok, ktorý nad niekým cítite, je len vaša bolesť a váš vlastný zármutok. Žiaden človek nikdy nevytrpel viac, než koľko môže vytrpieť jednotliviec.

Som však presvedčený, že v ľudských dejinách nájdeme jednu výnimku – smrť Ježi-

PREČO NÁS
VŠAK VÔBEC
STVORIL? PREČO
NÁS STVORIL,
KEĎ VŠETKO VIE?
MUSEL PREDSA
VEDIEŤ, ŽE SI
ZVOLÍME ZLO?

ša Krista. Chcel by som, aby ste na okamih zabudli na všetkých tých nemožných kresťanov, s ktorými ste sa stretli. Odložte pošpinené dejiny kresťanstva, pri ktorých by som bez váhania ako prvý priznal, že sú naozaj veľmi špinavé. Sám mám židovských predkov, takže ma nemusíte presviedčať o tom, aké temné sú dejiny kresťanstva. Viem to lepšie ako ktokoľvek iný. To všetko nechajme tak. Rád by som sa totiž sústredil na podstatu toho, čo považujem za svoju vieru nehladiac na všetky tieto veci.

Stvoriteľ vesmíru, mocnosť, ktorú Biblia nazýva Bohom, stvoril všetko, čo bolo stvorené – od elektromagnetizmu cez sily veľkej a malej interakcie až po Krabiú hmlovinu, všetky planéty a hviezdy. Biblia hovorí, že tento Boh, ktorý to všetko stvoril, sa ponížil až tak, že sa stal človekom a všetku bolesť a všetko utrpenie, ktoré my poznáme iba ako jednotlivci, boli na kríži naraz vložené na neho.

Chcem tým povedať, že my prežívame svoj vlastný strach, svoju vlastnú bolesť. Verím však, že Ježiš na kríži prežil

KEĎ SA POZRIETE
NA KRÍŽ, UVIDÍTE
TAM BOHA, KTORÝ
BOL OCHOTNÝ
OBETOVAŤ SA
A VYTRPIEŤ
DÔSLEDKY
AKEJKOĽVEK
BOLESTI
A UTRPENIA
VŠETKÝCH ĽUDÍ.

všetko utrpenie naraz. V starozmluvnej knihe Izaiáš v 53. kapitole je napísané: „On niesol naše choroby a naše bolesti ho obťažili.“ To, čo prežívame ako jednotlivci, dopadlo na Ježiša všetko naraz. Myslím, že si môžeme opäť položiť našu otázku. Keď sa pozriete na kríž, uvidíte tam Boha, ktorý nezostal sedieť kdesi na nebesiach v bezpečí, kým tu na zemi sa dejú rôzne veci. Z lásky k nám bol ochotný obetovať sa a vytrpieť dôsledky akejkoľvek bolesti a utrpenia všetkých ľudí. Verím, že každý hriech – ľarcha hriechu, viny a utrpenia celého sveta – boli na kríži vložené na Boha. Stvoriteľ vesmíru trpel na kríži viac, než trpel ktokoľvek z nás. My poznáme utrpenie len ako jednotlivci.

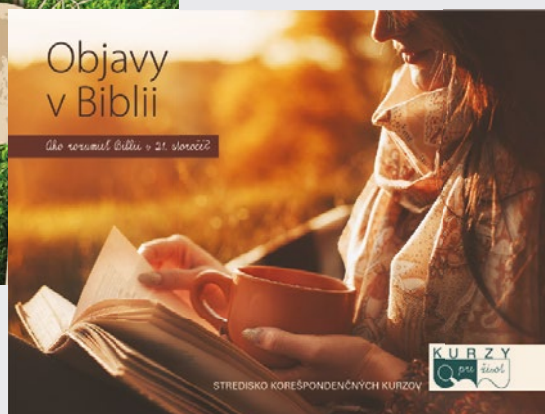
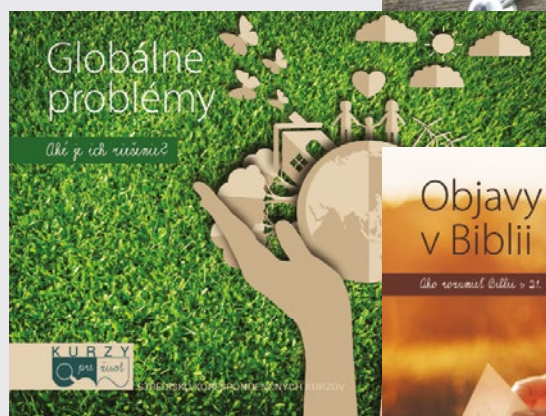
Čo zakúsil onen chlapec, ktorého roztrhali lovecké psy, čo prežívajú tí, ktorí trpia hladomorom alebo umierajú na choroby, to všetko prežívame iba ako jednotlivci. Všet-

ko, čo tu zažívame, vzal on na seba naraz. On niesol za všetkých to, čo my prežívame každý len za seba. O čo to muselo byť ťažšie a horšie! Nič z toho, čo ktokoľvek z ľudí vytrpel v tomto hriešnom svete, nebude nikdy horšie, než čo sám Boh vytrpel na kríži v Ježišovi Kristovi. A to všetko len pre to, že nás miluje.

Uvedomujem si, že to nedáva dostatočnú odpoveď na otázku Ivana Karamazovova: „A čo deti? Čo s nimi?“ No pomáha mi to žiť, hoci zatiaľ nepoznám odpoveď na všetky otázky. Vlastne mi stačí vedomie Božej lásky. Nie, je to viac ako dostačujúce.

Zaujímajú vás otázky týkajúce sa rodiny, zdravia, globálnych problémov či objavov v Biblii? Ak áno, kliknite na **www.kurzyprezivot.sk**

STREDISKO KOREŠPONDENČNÝCH KURZOV

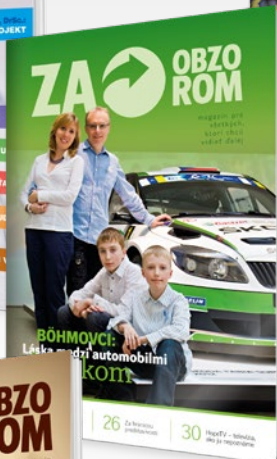

ZA

OBZOR ROM

magazín
pre
všetkých,
ktorí
chcú
vidieť
ďalej

Jednotlivé čísla si môžete zadarmo stiahnuť na adrese:
<https://www.adventorion.sk/kategoria-produktu/casopisy-za-obzorom-na-stiahnutie/>